

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
Кафедра землеустрою

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
освітнього ступеня «Магістр»

на тему:

**«Обґрунтування напрямів використання земель
сільськогосподарського призначення
із самосійними лісами»**

Виконав: студент 2-го курсу, групи ЗВ – 21 маґ
Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»
Чайка Іван Михайлович

Керівник: Стойко Наталія Євгеніївна

ДУБЛЯНИ – 2021

Обґрунтування напрямів використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами. Чайка Іван Михайлович. Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. Дубляни, Львівський НАУ. 2021.

64 с. текстової частини, 11 рисунків, 1 таблиця, 50 джерел посилання, 2 додатки, 15 слайдів мультимедійної презентації.

Розкрито наукові аспекти підвищення екологічної стійкості агроландшафтів шляхом природної регенерації земель. Вивчено наукові праці з питань значення лісових угідь для сталого розвитку та збереження біологічного різноманіття територій, зокрема акцентується увага на цінності екосистемних послуг, які надають лісові екосистеми. Проведено інвентаризацію земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами з використанням даних Публічної кадастрової карти України та геопорталу GISFILE. Визначено основні причини утворення самосійних лісів на сільськогосподарських угіддях, зокрема це низька родючість ґрунтів, або ж нецільове використання земель, зокрема це покинуті землі.

Проведено аналіз нормативно-правової бази і зроблено висновок, що в Україні є позитивні та проблемні моменти в цьому напрямі, зокрема немає законодавчо закріплено статусу самосійних лісів і не зовсім зрозуміла процедура зміни цільового призначення у разі переведення цих земель із сільськогосподарського у лісогосподарське та природоохоронне призначення.

Запропоновано питання самосійних лісів вирішувати на місцевому рівні під час планування використання земель та функціонального зонування території громади. Обов'язковою умовою має бути інвентаризації земельних ділянок із самосійними лісами.

Вивчено питання охорони навколишнього середовища та охорони праці.

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Наукові засади підвищення стійкості агроландшафтів через природну регенерацію земель	9
2. Значення лісових екосистем для сталого розвитку	16
3. Інвентаризація земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами	21
4. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами	30
5. Обґрунтування напрямів використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами	33
6. Охорона навколишнього середовища	44
7. Охорона праці та захист населення	50
Висновки і пропозиції	56
Перелік джерел посилання	57
Додатки	62

ВСТУП

Сучасний розвиток суспільства з однієї сторони вимагає розширення площ сільськогосподарських угідь для вирощування продукції рослинництва, з іншої – збереження та відновлення природних екосистем для підвищення екологічної стійкості територій. Така ситуація пов'язана із збільшенням чисельності населення і погіршенням екологічної ситуації.

Україна, як аграрна держава, має значну площу земель сільськогосподарського призначення (сільськогосподарські угіддя займають понад 70% території, у тому числі орні землі понад 50%). Для такого напряму використання земельного фонду держави сприяють як природно кліматичні умови, так і родючість ґрунтового покриву. У свою чергу, площа природних угідь у вигляді лісів та водойм, займає не значну частину – 17% та 4% відповідно, що не дуже позитивно впливає на екологічну стійкість екосистем.

В останні десятиріччя в Україні спостерігається такий феномен як самосійні ліси на землях сільськогосподарського призначення. Якщо врахувати, що ліс – це цінна для планети екосистема, яка впливає на регулювання клімату й збереження біологічного різноманіття територій, є найдешевший і активний поглинач вуглекислого газу (наприклад, щорічно 1 га лісу поглинає 6.5 тонн вуглекислого газу і виділяє 5 тонн кисню), то збереження і збільшення площі лісових угідь є важливим завданням екологічної політики будь якої держави. Однак, заростання земель сільськогосподарського призначення ліськовою рослинністю є причиною невикористання цих земель за цільовим призначенням, що є порушенням чинного земельного законодавства України. Така рослинність підлягає викорчовуванню для приведення угіддя до попереднього стану (ріллі, сіножаті, пасовища, саду). Враховуючи вище наведене, вважаємо проблему самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення актуальною, зокрема доцільно

проаналізувати деякі аспекти ситуації, що склалась, та обґрунтувати напрями використання таких земель.

Мета роботи – розробити науково-обґрунтовані пропозиції щодо використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами в сучасних умовах розвитку земельних відносин.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- розкрити наукові засади підвищення стійкості агроландшафтів через природну регенерацію земель та описати значення лісових екосистем для сталого розвитку територій;
- провести вибіркочу інвентаризацію земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами в межах Львівської області;
- проаналізувати правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами;
- обґрунтувати напрями використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами;
- розкрити питання охорони навколишнього середовища і охорони праці та захист населення.

Об’єкт дослідження – процес використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами в сучасних умовах. Предмет дослідження – теоретичні, методичні, інституційні, правові, прикладні засади використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами.

Теоретична складова роботи базується на аналізі наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених з питань використання земель сільськогосподарського призначення та угідь з лісовою рослинністю в контексті сталого розвитку. Також вивчено досвід зарубіжних країн при вирішенні проблем збереження лісових угідь. Основна ідея роботи – науково обґрунтувати

напрями використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісами.

У роботі використані методи дослідження: системний – при вивченні й аналізі процесів та явищ у землекористуванні з самосійною лісовою рослинністю та у взаємозв'язках при їх розвитку; статистичний – при опрацюванні статистичних даних про земельні ресурси та стан їх використання; графічний – при ілюстрації результатів досліджуваних питань; геоінформаційний – при описі геопросторового розташування об'єктів і процесів, пов'язаних із само залісненням земель сільськогосподарського призначення.

Інформаційною базою виконання дипломної роботи послужили Закони України, статистичні матеріали Земельного довідника України, дані інформаційного геопорталу «Публічна кадастрова карта України», порталу GISFILE.

1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ АГРОЛАНДШАФТІВ ЧЕРЕЗ ПРИРОДНУ РЕГЕНЕРАЦІЮ ЗЕМЕЛЬ

Сучасний економічний та соціальний розвиток більшості країн відбувається супереч обмеженим можливостям біосфери щодо самовідновлення якості природних ресурсів. Виснаження земельних та інших ресурсів спричиняє безповоротну втрату біологічного та ландшафтного різноманіття, порушення біогеохімічного кола обігу речовини, забруднення усіх складових довкілля, спрощення і деградацію екосистем. Усі види діяльності (промисловість, сільське господарство, лісове господарство, рекреація, ін.) супроводжуються активним використанням природних ресурсів і у більшості випадків це має негативні екологічні, економічні й соціальні наслідками.

Основне наукове завдання оптимізації природокористування України, як і будь якої держави, удосконалення стратегії природокористування для запобігання негативних екологічних наслідків та економічних втрат. Одним із напрямів дослідження є розробка стратегії землекористування в межах сільських територій з врахуванням сучасних концепцій розвитку суспільства.

До таких концепцій слід віднести концепцію сталого розвитку, яка передбачає балансування між задоволенням потреб людства сьогодні і захистом інтересів майбутніх поколінь, зокрема їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [36]. Сталий розвиток з екологічної точки зору повинен забезпечувати цілісність біологічних та фізичних екосистем природного походження. Особливого значення тут набуває життєздатність природних екосистем, від яких залежить стабільність усієї біосфери. Більше того, зміст поняття «природних» екосистем та ареалів проживання є досить широкий, оскільки включає в них створені людиною середовища, такі як, наприклад, сельбищні території і агроландшафти. Тут, перш за все, приділяється увага збереженню можливості до самовідновлення штучно створених систем та

динамічної адаптації цих систем до будь яких змін в оточуючому середовищі, а не збереженню їх у статичному стані.

Під самовідновленням екосистем розуміється процес самостійного повернення екосистеми до стану динамічної рівноваги, із якого ця екосистема була виведена під впливом негативних зовнішніх чи внутрішніх чинників. Здатність екологічних систем до самовідновлення зменшується за умов деградації природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, втрати біологічного і ландшафтного різноманіття територій [6].

Для України, де сільськогосподарська освоєність території становить понад 70%, а розораність – понад 50%, вкрай важливо створити умови для збереження та відновлення продуктивності агроекосистем в агроландшафтах. Під агроекосистемою розуміється система агроценопопуляцій культивованих рослин на ґрунтах, що обробляються. Структура і режим такої системи підтримуються та регулюються людиною, а відсутність контролю над цією системою поступово призводить до втрати її функцій, властивостей та продуктивності. Агроекосистеми розміщені в агроландшафтах, більш складніших структурних системах, які створені із елементів агроекосистем (рілля, перелоги, багаторічні насадження, виноградники, сіножаті, пасовища) та лісосмуг, природних лук, торфовищ, боліт, чагарників, невеликих за площею ділянок лісів, і розташованих на їх територіях доріг, комунікацій, будівельних споруд [34].

Враховуючи концепцію сталого розвитку формування агроландшафтів повинно забезпечувати збереження якості земельних ресурсів для майбутніх поколінь. Одним із важливих принципів формування агроландшафту є оптимізація його структури і співвідношення земельних угідь.

С. Булигін визначає агроландшафт як антропогенно-природну, інтегровану природно-виробничу територіальну систему, пристосовану до науково обґрунтованого, екологічно безпечного і економічно ефективного

ведення сільського господарства, що забезпечує збереження і розвиток його природних основ і тих основ колишнього природного ландшафту, що збереглись, не суперечить охороні природи та підтримує функції організованої біосфери [3]. Така система повинна передбачати адаптацію форм організації та способів використання земель до їх біологічного різноманіття, а також організацію диференційованого використання земель для збалансованого використання кожної земельної ділянки під відповідний вид угідь, систему сівозмін та культур із урахуванням ландшафтоутворюючих і ресурсовідновних чинників.

М. Гродзинський стверджує, що агроландшафт є комплексним поняттям, яке враховує взаємодію природного та антропогенного ландшафту і від співвідношення такої взаємодії залежить стійкість агроландшафту [6]. У цьому контексті принцип організації території полягає в тому, що агроландшафти формуються у результаті взаємодії природно-потенційних комплексів із усіма ланцюгами системи землеробства, зокрема із інфраструктурою, протиерозійними заходами (лісосмуги, межі полів сівозмін, польові дороги, протиерозійні гідротехнічні споруди різних типів, гідрографічна мережа).

Агроландшафти утворились на основі трансформації природних ландшафтів під впливом основних і безпосередніх чинників, а тому тісно взаємозалежні і взаємозумовлені [30].

Основні чинники трансформації ландшафтів – це фундаментальні природні та соціальні процеси, що є основою безпосередніх причин трансформації і діють на місцевому рівні, та здійснюють непрямий вплив на регіональному, національному чи глобальному рівнях. Ці процеси також можуть включати в себе економічні, технологічні, політичні, культурні, історичні чинники.

Безпосередні чинники трансформації ландшафтів на відміну від основних стосуються видів діяльності чи управлінських рішень на місцевому рівні, що

спрямовані на зміну ландшафту через збільшення площ сільськогосподарських угідь чи розширення сельбищних територій.

Основні чинники трансформації ландшафтів у країнах Європи наступні: урбанізація, інтенсифікація сільського господарства, експансія ринку, збільшення площ необроблюваних земель, розширення природоохоронних територій, процеси заліснення, землекористування на принципах «зеленої» економіки, розвиток використання поновлюваних джерел енергії [14].

Значна швидкість трансформації ландшафтів призводить до фрагментації і парцеляції угідь та земельних ділянок, що створює небезпеку для сталості територій – здатності ландшафту підтримувати властиві надавати ним екосистемних послуг у довгостроковій перспективі, необхідних для підтримки та поліпшення добробуту суспільства як сьогодні, так і у майбутньому.

Відзначимо, що екологічні аспекти структури і функціонування ландшафтів досліджуються за ґрунтово-рослинним покривом без врахування соціально-економічних змін у ландшафті. Тоді як інформація про чинники, процеси й результати трансформації ландшафтів є важливою для прийняття управлінських рішень стосовно охорони ландшафтів та проектування відповідних заходів за допомогою екологічних й економічних механізмів.

Загально відомо, що стійкість екосистем - це їх здатність зберігати структуру та нормальне функціонування при змінах екологічних чинників. Межі стійкості екосистем в значній мірі визначаються мінливістю зовнішнього середовища при негативному впливі антропогенного чинника [45]. Н. Реймерс визначив екологічну стійкість як здатність екосистем зберігати свою структуру та функціональні особливості при впливі зовнішніх чинників. При цьому він зазначив, що терміни «екологічна стабільність» і «екологічна стійкість» часто розглядаються як синоніми.

Оцінка екологічної стійкості (стабільності) території екосистем визначається різними науковими підходами та методами. Серед них досить

поширений – метод визначення впливу складу земельних угідь на екологічну стабільність території через визначення коефіцієнта екологічної стабільності території (K_{ec}) [30] за формулою

$$K_{ec} = \frac{\sum P_i \cdot K_{eci} \cdot K_{pi}}{\sum P_i}, \quad (1.1)$$

де P_i - площа i -го виду угідь, га; K_{eci} – коефіцієнт, що характеризує екологічну стабільність i -го виду угідь (для забудованих територій та доріг K_{eci} - 0, для ріллі – 0.14, виноградників – 0.29, лісосмуг – 0.38, багаторічних насаджень та чагарників – 0.43, городів – 0.50, сіножатей – 0.62, пасовищ – 0.68, боліт і водойм природного походження – 0.79, лісів – 1.0); K_{pi} – коефіцієнт, що характеризує морфологічну стабільність рельєфу за i -м класом земель (для стабільних територій - сіножаті, пасовища, чагарники, ліси, болота) $K_p = 1.0$, для нестабільних територій (рілля, городи, багаторічні насадження) $K_p = 0.7$).

На основі аналізу даного підходу відзначимо, що чим більша площа природних або наближених до природних угідь, тим екосистема у межах певного простору екологічно стійкіша. Це свідчить про важливість лісів, чагарників, боліт, природних луків для підтримки функцій сталості агроландшафтів. Проте в умовах, коли антропогенна діяльність призвела до масштабного знищення природних угідь і максимально спростила екосистеми у вигляді штучних агроценозів, то важливо забезпечити регенерацію природних угідь.

Регенерація (лат. *regeneration*) – відновлення, у випадку природних екосистем – здатність землі самостійно відновлювати втрачені властивості. Такий захід у землекористуванні передбачає забезпечення самовідновлення аборигенних екосистем природним шляхом без втручання людини [2]. В агроландшафтах регенерація може передбачатись у сільському господарстві через впровадження агролісомеліорації та агролісівництва (рис. 1), а також

через збільшення площі лісових і болотяних екосистем, перш за все на землях з деградованими і малопродуктивними ґрунтами [2].

Рисунок 1. Приклад агролісомеліорації та агролісівництва.

Якщо аналізувати досвід зарубіжних країн, то регенерація також є поширеним заходом для відновлення втрачених природних екосистем з метою збільшення природоохоронних територій [46]. У загальному регенерація має значну користь не лише для відновлення природних екосистем, а й забезпечує продукування цінних екосистемних послуг, таких як формування і підтримка родючості ґрунтів, очищення води, фотосинтез, виробництво кисню, збереження біологічного різноманіття, ін. (рис. 2).

Регенерація (природне відновлення) може забезпечуватись багатьма різними шляхами: природна лучна рослинність, вторинний ліс, пасивне відновлення, відростання чагарників, тощо. Цей процес лежить в основі таких ситуацій як, наприклад, після вирубки лісів чи припинення використання нелісових земель, новий лісовий покрив може виникнути спонтанно з екологічної пам'яті відтворення попередньої лісової екосистеми й навколишнього ландшафту.

Рисунок 2. Функції, які може забезпечити природне відновлення земельного покриву.

Отже, регенерація – це біологічний процес, якому можна допомагати та яким можна управляти для збільшення лісового покриву й досягнення відновлення рідної екосистеми чи деяких її функцій. Також підвищення стійкості території через забезпечення різноманітними лісовими продуктами та екосистемними послугами, природне відродження може бути високо-ефективним для відновлення місцевого біорізноманіття, взаємодії видів та міграції у межах ландшафтів. Під час природного відновлення місцеве біорізноманіття збагачується.

2. ЗНАЧЕННЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

З усіх типів наземних екосистем найціннішими є ліси, які на відміну від багатьох інших органічних ресурсів (нафти, кам'яного вугілля, газу) та неорганічних копалин є відновлюваний природний ресурс.

Ліси для життєдіяльності біосфери надзвичайно важливі, оскільки вони підтримують клімат, прісноводні системи і ґрунти, а також біологічне різноманіття, що є незамінимим при забезпеченні продовольчої безпеки й інших аспектів добробуту людства. Ліси також мають вагоме значення для вододілів, управління викидами вуглецю й чистотою повітря.

Ліси та ведення лісового господарства – це не лише отримання деревини. Ліси відіграють важливу роль у сталому розвитку, мають позитивний вплив від боротьби з ерозією ґрунтів на сільськогосподарських полях до пом'якшення наслідків зміни клімату. Відсутність чистої води та чистого повітря може призвести до несприятливих соціальних й економічних наслідків для громад та економіки. Одночасно зміна клімату і пов'язані з ним чинники стресу також можуть мати руйнівні наслідки для здоров'я вододілів, безпосередньо впливаючи на водопостачання та інші екосистемні послуги, які людям потрібні від лісів [42].

Механізм екосистемних послуг лісів полягає у взаємодії лісових екосистем із атмосферою, водою, ґрунтом і у підтримці на оптимальному екологічному рівні їх якісних й кількісних параметрів.

Послуги лісових екосистем – це рекреаційна (оздоровча) цінність лісових угідь, захист ґрунтів від процесів ерозії, підвищення урожайності сільськогосподарських культур, регулювання водостоку, продукування кисню, збереження біологічного різноманіття, поглинання двоокису вуглецю, ін. Лісові впливають на довкілля як біологічна система, яка виділяє в зовнішнє середовище речовину й енергію у процесі фотосинтезу. Також лісові фітоценози є

фізичними тілами, які відбивають й поглинають сонячну радіацію, конденсують водяну пару, затримують атмосферні опади, затримують пил, акумулюють поверхневий стік у внутрішньо ґрунтовий, ін.

Отже, такі екосистемні послуги лісів як гідрологічні й поглинання вуглекислого газу є регулюючими, а екологічна послуга лісів із збереження біологічного різноманіття є забезпечуюча послуга. На особливу увагу заслуговують гідрологічні послуги лісових екосистем – водоохоронні й водо регулюючі, послуги із збереження біологічного різноманіття й послуги, що пов'язані із поглинанням вуглецю, оскільки дані послуги мають властивість знижуватись, а то й узагалі можуть втратитися, зокрема при вирубуванні чи деградації лісів, що у свою чергу призведе до екологічних небезпек й додаткових витрат для суспільства, наприклад, на місцевому рівні до повеней та зсувів, на глобальному рівні до кліматичних змін.

I. Соловій визначає екосистемні послуги як економічні вигоди від використання існуючих функцій екосистем, а також тих, що утворюються у результаті генерування, підтримки, регулювання, відновлення екосистемних процесів, які формуються у результаті діяльності тих чи інших суб'єктів господарювання різних форм власності й рівнів ієрархічного управління [29].

У проєкті Державної стратегії управління лісами України до 2035 року зазначено, що лісові угіддя в державі становлять 15.9%. Незважаючи на невелику лісистість території Україна має 9-те місце за площею лісів у Європі і 6-те місце за запасами деревини. Лісорослинні умови в країні неоднорідні оскільки ліси по території розміщені нерівномірно. Лісистість варіює від 3.7% у Запорізькій області до 51.4% у Закарпатській області [17]. Проте, половина лісів країни належить до штучно утворених та потребує посиленого догляду. Близько 0.8 млн. га лісів, що належали колишнім колективним господарствам, знаходяться на землях запасу і перебувають у незадовільному стані (самовільно вирубуються, гинуть від пожеж, хвороб, шкідників тощо). Крім того, багато

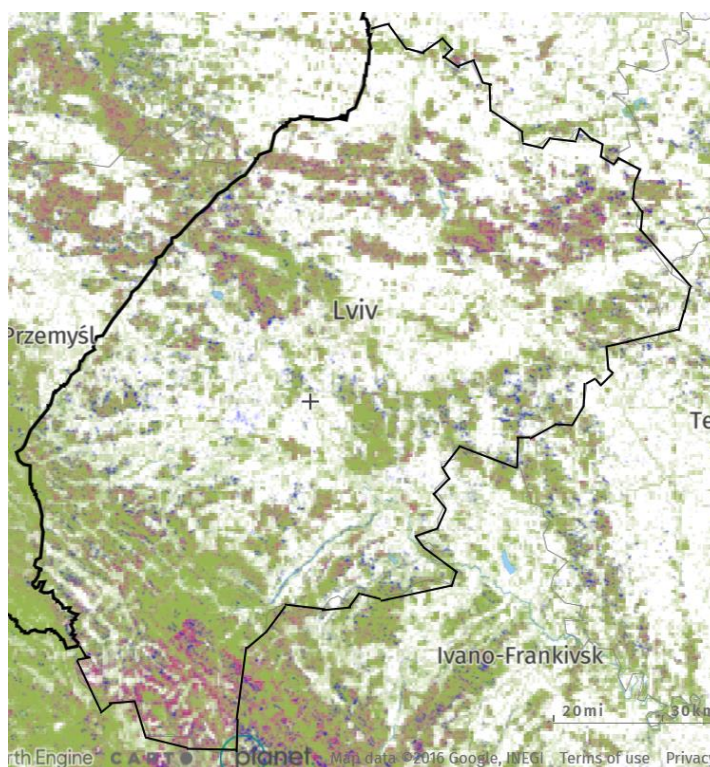
лісових територій як в Україні так і в світі переживають посухи, спалахи хворіб і комах. Ліси, особливо через посуху, вразливі до пожеж. За останні 10 років у світі відбулися рекордні лісові пожежі такого масштабу, який рідко зустрічався в історії людства. Дані супутникових зніманих дозволяють описати динаміку зміни площі лісових масивів у світі, площа яких неухильно зменшується (за 10 років скоротилась на 1.4 млн км²).

Враховуючи вище наведені факти, слід відзначити, що ціль 15 програми сталого розвитку України до 2030 року передбачає розширення лісових площ від 15.9% до 20% [47].

На основі аналізу даних сайту *Global Forest Watch* в Україні у 2000 році природний ліс займав 11.1 млн. га (відповідно 18%), з 2001 по 2020 роки Україна втратила 1.08 млн. га деревного покриву, у тому числі в 2020 році втрачено 79.3 тис. га природного лісу (рис. 3, 4). З 2001 року по 2012 рік приріст деревного покриву складав 353 тис. га, а втрати 557 тис. га. Однак інформація за останні 10 років про приріст лісу в даній базі даних відсутня [38].

Рисунок 3. Втрата лісів в Україні 2001 по 2020 роки (згідно даних *Global Forest Watch*).

відновлення лісової рослинності
  втрата лісової рослинності

Рисунок 4. Візуалізація втрат і відновлення лісів в межах Львівської області з 2001 по 2020 роки (згідно даних *Global Forest Watch*).

Згідно даних Державного агентства лісових ресурсів України в 2019 році площа земель із ліською рослинністю в Україні становила 9.6 млн. га (15.9%) [27]. Дані Державної служби статистики України свідчать про площу відтворених лісів у 2019 році у розмірі 48.8 тис. га (на 21.3 тис. га менше ніж у 2010 році), у тому числі через садіння та висівання – 32.1 тис. га (на 24.0 тис. га менше ніж у 2010 році), через природне поновлення – 16.7 тис. га (на 2.7 тис. га більше ніж у 2010 році.) [8].

Такі дані свідчать про те, що в Україні обсяг відновлення лісів є менший ніж втрата лісів. Проте в Україні останніми роками спостерігається тенденція до збільшення лісовкритих площ природним шляхом через такий процес як самозасівання. Тобто, утворюються самосійні ліси, в основному на землях сільськогосподарського призначення. Такі ліси ще називають необлікованими.

Основні причини виникнення необлікованих лісів наступні:

- на покинутих землях сільськогосподарського призначення розпочався процес само засівання лісовою рослинністю;
- само засівання земель сільськогосподарського призначення з деградованими та малопродуктивними ґрунтами, які є інвестиційно не привабливі для сільськогосподарського виробництва;
- ліси на землях, наданих 10-15 років тому лісогосподарський підприємствам під заліснення, у результаті чого на цих ділянках було створено лісові культури, але не оформлено документацію із землеустрою, тому ці ділянки не відображені на картографічних документах у матеріалах лісовпорядкування.

Через інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва в Україні самосійні ліси підлягають вирубуванню з мето повернення землі до використання в якості ріллі. Проте, як у країнах Європейського Союзу, як і в цілому світі, витрачаються значні ресурси на боротьбу із змінами клімату й фінансують програми стосовно збільшення лісистості територій. Тому вкрай важливо обґрунтувати доцільність збереження самосійних лісів в Україні для сталого розвитку. Це підтверджує й інформація про викиди вуглецю в атмосферу. За офіційними даними Державного кадастру парникових газів [25] встановлено, що у 2018 році вперше із часів незалежності держави викиди від сільського господарства перевищили обсяг вуглецю, що акумулюють ліси. Тому подальше вирубування самосійних лісів може тільки збільшить таку тенденцію.

3. ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ІЗ САМОСІЙНИМИ ЛІСАМИ

В Україні інвентаризація земель регулюється відповідною нормативною базою, а саме: нормативно-правовими документами: Земельний кодекс України (ст. 79¹, 186, 209), Закони України «Про землеустрій» (ст. 35, 57), «Про Державний земельний кадастр», Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру».

Інвентаризацію земель проводять з наступними цілями: 1) встановлення місцерозташування об'єкта землеустрою, його меж, розміру, правового статусу; 2) виявлення земель, які не використовуються, або ж використовуються не за цільовим призначенням, нераціонально; 3) виявлення для консервації деградованих сільськогосподарських угідь та забруднених земель; 4) встановлення кількісних і якісних характеристик земель, які необхідні для Державного земельного кадастру, державного контролю за використанням та охороною земель та прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування [19]. Також в Україні з 2021 року запроваджено Національну інвентаризацію лісів (НІЛ), ціль якої – надавати зведену та оновлену інформацію про залісненість території країни, запаси деревини, її технічну придатність [11].

У Законі України «Про землеустрій» (ст. 35) сформульоване наступне визначення інвентаризації земель – це встановлення місця розташування земельної ділянки, її меж, розміру, правового статусу; виявлення земель, що не використовуються, використовуються нераціонально / не за цільовим призначенням; встановлення кількісних / якісних характеристик земель, які необхідні для ведення державного земельного кадастру; ін. [48].

При інвентаризації земель необхідно дотримуватись таких принципів: плановість, послідовність і стандартність процедур, достовірність і повнота

даних, доступність використання інформаційної бази, узагальнення даних із дотриманням єдиних засад і технологій їх обробки.

Інвентаризацію земель проводять у межах адміністративно-територіальних одиниць і територій, межі яких визначені проєктами формування і встановлення меж сільських, селищних рад, а тепер територіальних громад, окремих земельних ділянок чи масивів земель сільськогосподарського призначення.

За результатами проведення інвентаризації земель:

- виявляються всі землекористувачі, власники землі із встановленням меж їх ділянок;
- створюється база даних про всі ділянки у межах населеного пункту або території громади на паперових і електронних носіях, що підвищує інвестиційну привабливість територій, спрощує пошук ділянок для інвесторів та планувальних і містобудівних потреб;
- органи державної і місцевої влади отримують можливість організації постійного контролю за використанням земель;
- виявляються ділянки, що не використовуються або використовуються нерационально, не за цільовим призначенням;
- скорочуються витрати власників ділянок при виготовленні кадастрового номеру земельної ділянки, приватизації землі, ін.

Експерти вважають, що в Україні існує значна площа необлікованих лісів на сільськогосподарських угіддях і це питання має бути врегульоване через прийняття відповідного законодавства та розробку механізму збереження заліснених територій [28]. До прикладу, на Поліссі та у Карпатах площа самосійних лісів є значною через їх важкодоступність або малопродуктивність ґрунтів. Достовірні дані щодо площі само засіяних або ж необлікованих лісів відсутні, проте окремі оцінки засвідчують про сотні тисяч гектарів таких земель. До прикладу, Комітетом з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної ради України в 2018 році зроблено оцінку 500 тис. га таких земель на Поліссі, а інвентаризація в Сумській і Івано-Франківській областях свідчать про площі самозаліснених земель – 17 та 33 тис. га відповідно. Достовірні дані про

площу самозаліснених земель сільськогосподарського призначення планується провести під час Національної інвентаризації лісів. Велика площа таких лісів знаходиться на землях державної власності, решти у приватній чи комунальній власності.

У цьому контексті питання збереження самосійних лісів актуальне. Тому одночасно з НІЛ необхідно проводити інвентаризацію ділянок із самосійною лісовою рослинністю на землях сільськогосподарського призначення державної, комунальної, приватної власності.

Отже, у дипломній роботі об'єктами інвентаризації земель є території Львівської області, а саме масиви земель сільськогосподарського призначення та окремі земельні ділянки із самосійною лісовою рослинністю.

Інвентаризацію земель, як важливу складову управління земельними ресурсами досліджено у багатьох наукових працях. Аналіз результатів робіт з інвентаризації земель дозволив виявити їх недоліки і запропонувати методичні підходи до удосконалення порядку проведення інвентаризації земель [10]. Дослідження проблемних аспектів чинної методики інвентаризації земель в процесі здійснення землеустрою для наукових установ, організацій та сільськогосподарських підприємств, які мають особливості використання земель, дозволили запропонувати поетапне виконання робіт в логічній послідовності [9]. Проведено наукове обґрунтування робіт з інвентаризації земель державних підприємств із метою аналізу стану їх використання, виявлення необлікованих площ земель і внесення їх до баз даних [4]. Розроблено методику кадастрової інвентаризації порушених земель у вигляді технологічної моделі, що дозволяє об'єктивно та достовірно оцінити стан порушених земельних ділянок, їх розташування, конфігурацію, площу, агропромислові групи ґрунтів, ступінь порушення земельного покриву, а також визначити їх перспективне використання [12]. Для інвентаризації земель як об'єктів землеустрою та елементів методу бухгалтерського обліку підприємств запропоновано принципово новий нормативний акт, який регулюватиме інвентаризацію земель для цілей підприємств [16]. Проаналізовані можливості

використання супутникового знімання (*GNSS*-знімання) для уточнення меж лісо вкритих площ, що дозволяє удосконалити алгоритм збору, обробки та картографування інформації про лісові землі із подальшою їх інтеграцією у систему кадастрів [26]. Також досліджено, що природна регенерація лісів є перспективним шляхом відновлення деградованих земель, тому її потрібно розглядати як альтернативне відновлення природних ландшафтів, ураховуючи концепцію екосистемних послуг лісів [40].

Слід відзначити, що на різних науково-практичних заходах проблема самосійних лісів викликає інтерес для фахівців різного спрямування (землевпорядників, лісівників, екологів, економістів, ін.) [7].

У цьому контексті ефективне управління землекористуванням із лісовою рослинністю, у тому числі само засіяною, із ціллю забезпечення продовольчої й екологічної безпеки для нинішнього і майбутніх поколінь є основним питанням досліджень учених і розробників проєктів, обговорення політиків та органів місцевого самоврядування, землекористувачів і землевласників. Достовірна й детальна інформація про земельний покрив має вагоме значення в управлінні землекористуванням на засадах сталого розвитку, у тому числі для підтримки рівня продуктивності земель і запобігання їх деградації.

Вищенаведені дані свідчать про те, що інвентаризація земель є важливим етапом землевпорядного процесу, постійно вивчається та вдосконалюється і тому, має бути важливою складовою вирішення проблеми самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення. При цьому необхідно враховувати нові підходи до планування використання земель на місцевому рівні. Адже із липня 2021 року планувальна документація визначає напрями перспективного використання певної території, які мають забезпечувати сталість і упорядкованість соціально-економічного розвитку, охорону земель і інших природних ресурсів. Розробка цієї документації повинна базуватись на достовірній інформації про просторову ситуацію, в тому числі про стан земельних ресурсів, для забезпечення сталого розвитку територіальної громади, дотримуючись принципів збалансованості державних, громадських, приватних інтересів.

Роботи з інвентаризації земель включають три етапи (рис.5).

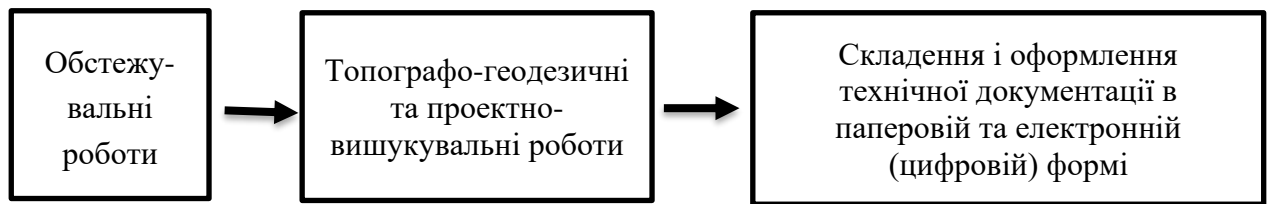

Рисунок 5. Етапи проведення інвентаризації земель в системі землеустрою [19]

Обстежувальні роботи передбачають: 1) збір і аналіз вихідної інформації для проведення інвентаризації земель; 2) складання робочого інвентаризаційного плану (інвентаризаційний план складається у випадку, коли об'єкт інвентаризації є територія адміністративно-територіальної одиниці або її частина, або масив земель сільськогосподарського призначення, проте такий план не складається при інвентаризації окремої ділянки).

Інвентаризаційний план складається на основі кадастрового плану або інших планово-картографічних матеріалів (у межах населених пунктів в масштабі не менш 1:5000; у межах масивів земель сільськогосподарського призначення – не менш 1:2000; у межах громад на основі проєктів формування території та встановлення меж у масштабі не менше 1:10000, у межах району у масштабі 1:25000) із зазначенням меж: об'єкта інвентаризації; адміністративно-територіальної одиниці, яка ввійшла до складу об'єкта інвентаризації; територій, визначених проєктами формування території і встановлення меж громад; ділянок, які внесено до земельного кадастру; обмежень у використанні ділянок; обтяжень прав на ділянки; земельних угідь. Зведений інвентаризаційний план складається у відповідності з умовними позначеннями.

Топографо-геодезичні роботи виконують в єдиній державній системі координат для визначення чи уточнення меж ділянок, обмежень у використанні, обтяжень прав на ці ділянки і угідь, які потребують уточнення чи за якими неможливо визначити межі при виконанні обстежувальних робіт. При виконанні топографо-геодезичних робіт здійснюється обстеження ділянок стосовно наявності і / або відсутності електромереж напругою 0.4 кВ і більше,

магістральних трубопроводів, інших об'єктів, навколо яких встановлюють обмежене використання ділянок.

При проектно-вишукувальних роботах обробляють дані, які отримано в результаті виконання топографо-геодезичних робіт. На робочому інвентаризаційному плані зазначають межі ділянок, обмежень у їх використанні, обтяжень прав на них та / чи угідь, які було отримано при топографо-геодезичних роботах, складають по контурну відомість із експлікацією, у якій зазначають номери контурів, площу ділянок, кадастрові номери (якщо такі є), площу угідь, які фактично використовуються на момент інвентаризації, площу обмежень у їх використанні, обтяжень прав на ділянки.

За результатами інвентаризації земель розробляють технічну документацію (ст. 57 Закону України “Про землеустрій”), які погоджують і затверджують у порядку, встановленому ст. 186 Земельного кодексу України.

Дані, отримані при інвентаризації земель, вносять до Державного земельного кадастру.

Оскільки досліджується питання самосійних лісів, то доцільно проаналізувати етапи здійснення інвентаризації лісів (рис. 6).

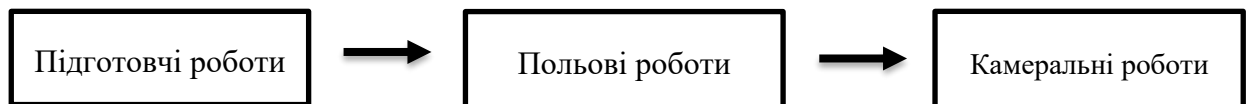

Рисунок 6. Технологічний процес проведення інвентаризації лісів [10; 12].

Підготовчі роботи передбачають стратифікацію земельного покриву засобами дистанційного зондування Землі із наступним занесенням інвентаризаційних ділянок до лісових, не лісових чи індикативних. Під стратифікацією розуміється вертикальне шарування життєвого простору, а саме опис рослинних шарів за висотою окремих дерев чи рослин.

Польові роботи включають закладання інвентаризаційних лісових ділянок на обстежуваній території (наприклад, громади чи району) відповідно до схеми обстеження, перевірку індикативних ділянок і визначення національного набору ключових критеріїв на лісових ділянках.

Камеральні роботи передбачають зведення і статистичну обробку отриманих в польових обстеженнях даних, які формують у звітні інвентаризаційні таблиці.

Важливими інструментом при інвентаризації земельних і лісових ресурсів є супутникове дистанційне зондування та ГІС, які забезпечують можливість отримати оперативну та достовірну інформацію через моніторинг земельного покриття [12].

На основі даних дистанційного зондування Землі нами проведено вибіркового аналізу стану земельного покриття земель сільськогосподарського призначення з самосійною лісовою рослинністю у межах Львівської області (рис. 7-9).

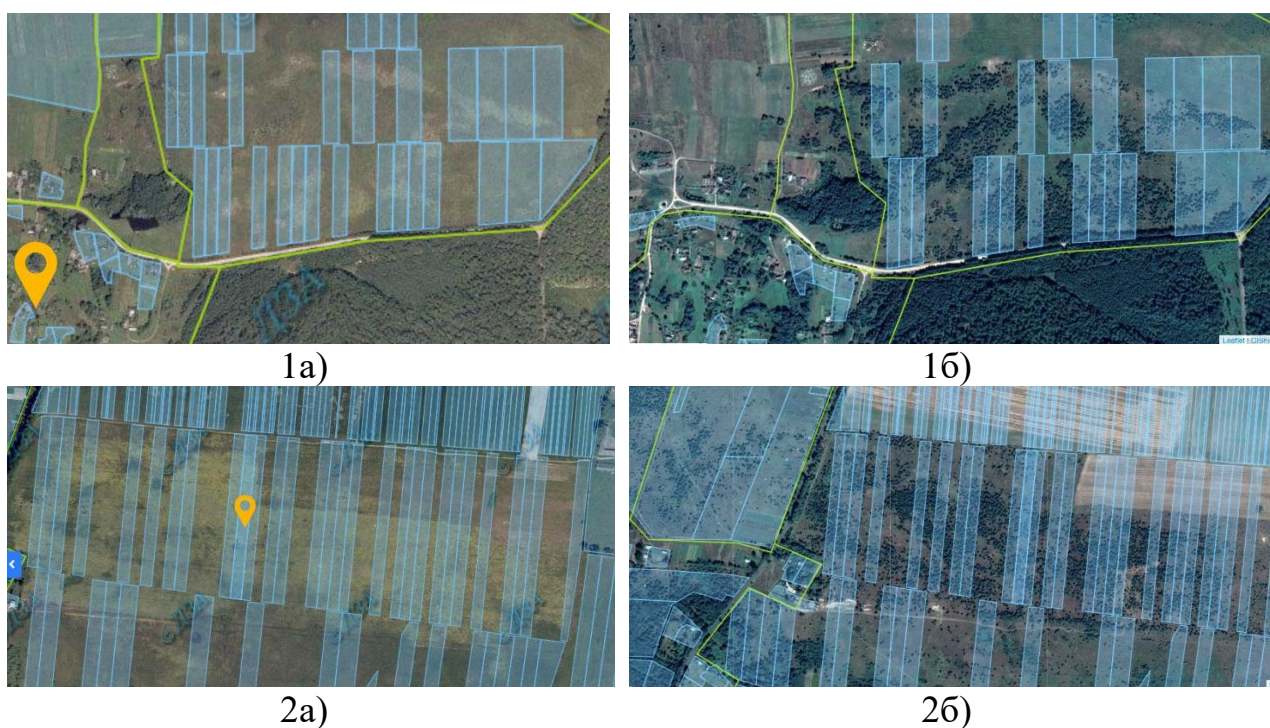

Рисунок 7. Земельні ділянки приватної власності із самосійною лісовою рослинністю у межах Буської міської громади Львівської області (01.01 ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, приватна власність, угіддя – пасовище: а) викопіювання з Публічної кадастрової карти України (ортофотоплан 2009 р.); б) викопіювання з геопорталу *GISFILE* (космічний знімок *Google Satelite* 2021 р.)).

а)

б)

Рисунок 8. Земельна ділянка комунальної власності із самосійною лісовою рослинністю у межах Хирівської міської громади Львівської області (16.00 землі запасу кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадянам чи юридичним особам, угіддя – пасовище: а) викопіювання з Публічної кадастрової карти України (ортофотоплан 2009 р.); б) викопіювання з геопорталу *GISFILE* (космічний знімок *Google Satelite* 2021 р.)).

а)

б)

Рисунок 9. Земельна ділянка комунальної власності із самозасіяною лісовою рослинністю у межах Мостиської міської громади Львівської області (01.01 ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, приватна власність, угіддя – пасовище: а) викопіювання з Публічної кадастрової карти України (ортофотоплан 2009 р.); б) викопіювання з геопорталу *GISFILE* (космічний знімок *Google Satelite* 2021 р.)).

Враховуючи результати аналізу, відзначимо, що самозаліснення ділянок відбувається в основному на природних кормових угіддях, які не використовуються, скоріш за все через відсутність розвитку галузі тваринництва. Такі ділянки знаходяться як у приватній, так і в комунальній власності, в основному за межами населених пунктів та біля масивів існуючих лісів.

Аналізуючи дані про ґрунтовий покрив досліджуваних ділянок, відзначимо, що це в основному не високо родючі ґрунти, піщаного чи глинисто-піщаного механічного складу (шифри 6, 14, 158, 159) (Додаток А) [13].

Отже, само заліснення земель сільськогосподарського призначення в основному відбувається з таких основних причин:

1) на сільськогосподарських угіддях з деградованими чи малопродуктивними ґрунтами, що є інвестиційно не привабливі для використання в землеробстві (в основному це землі запасу);

2) на земельних ділянках для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, що не обробляються, на покинутих землях (в основному приватної власності).

Тому, вкрай важливо, питання самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення вирішувати на державному рівні, зокрема, в межах правового поля.

4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ІЗ САМОСІЙНИМИ ЛІСАМИ

Враховуючи цінність лісових екосистем, процеси самозаліснення мають як позитивні та і негативні наслідки. З однієї сторони, утворюються молоді ліси, що мають екологічну цінність та в майбутньому можуть бути придатні до лісогосподарської діяльності, з іншої, самозаліснені ділянки належать до категорії земель сільськогосподарського призначення, а тому юридично не можуть існувати як угіддя лісового фонду України й підлягають викорчовуванню.

Утворюється суперечлива ситуація – відповідно до ст. 211 Земельного кодексу України використання земель за нецільовим призначенням є порушенням чинного земельного законодавства, за що фізичні та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну чи кримінальну відповідальність відповідно до законодавства. У свою чергу, згідно Лісового кодексу України «усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави» [11]. Хоча «самосійний ліс» юридично не відповідає поняттю «ліс». Це призводить до низки проблем правового, соціально-економічного, екологічного й організаційного характеру, які потребують комплексного підходу до їх вирішення як на державному так і місцевому рівнях (у межах громад).

Для в регулювання даного питання, перш за все, на законодавчому рівні необхідно закріпити поняття терміну «самосійний ліс» і визначити процедуру переведення земель сільськогосподарського призначення із самосійною лісовою рослинністю до земель лісового фонду.

В Україні започатковано роботу в цьому напрямі. Так, у Проекті Державної стратегії управління лісами України до 2035 року відзначено наступне: «нові приватні ліси можуть створюватись виключно шляхом надання статусу земель лісового фонду існуючим самосійним лісам ...». До того ж, з 24 липня 2021 року в Україні цільове призначення земельної ділянки буде

визначатись у межах відповідного виду функціонального призначення території, який буде передбачатись комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади чи генеральним планом населеного пункту. Визначення цільового призначення ділянки може здійснюватися без дотримання вимог планувальної документації в випадку консервації деградованих і малопродуктивних земель, але для цього потрібно розробляти робочий проєкт землеустрою, що вимагає додаткових фінансових витрат.

Законодавство України передбачає, що землі сільськогосподарського призначення із деградованими й малопродуктивними ґрунтами підлягають консервації. Вид і спосіб консервації визначається робочим проєктом землеустрою [21]. Однак, ці проєкти розробляються у поодиноких випадках і переважно на землях державної власності, тому що приватник не вмотивований ні фінансово, ні юридично здійснювати консервацію земель у вигляді заліснення.

Аналіз проведення консервації земель в Україні свідчить, що ділянки, на яких були закладені лісові насадження при реалізації робочих проєктів землеустрою із консервації, надалі облікують у Державному земельному кадастрі землями сільськогосподарського призначення, які перебувають у тимчасовій консервації, або ж взагалі на таких ділянках не відбулось заліснення. Але, відповідно законодавства, після 5 років консервації такі угіддя повинні бути переведені у лісові землі, та це не практикується. Значна частина цих ділянок інвентаризована як землі сільськогосподарського призначення (рілля, пасовище). Це порушує чинне законодавство стосовно охорони земельних ресурсів та раціональне їх використання шляхом консервації земель з малопродуктивними і деградованими ґрунтами. Адже такі ґрунти характеризуються негативними природними властивостями, мають низьку родючість, їх господарське використання за призначенням є мало ефективним. Для того, щоб зберегти самосійні ліси, експерти пропонують наступне [15]:

- запровадити у законодавстві термін «самосійний ліс»;
- внести зміни до земельного законодавства стосовно ідентифікації самосійних ділянок при проведенні інвентаризації земель й підготовки до продажу державних чи комунальних земель;

- звільнити від відшкодування втрат сільського господарства при зміні цільового призначення ділянок на цільове призначення «землі лісогосподарського призначення»;
- обмежити продаж самозаліснених земель в державній і комунальній власності, передати їх у користування державним чи комунальним лісогосподарським підприємствам;
- фінансувати розробку проєктів землеустрою щодо зміни цільового призначення на землі лісогосподарського призначення за рахунок коштів екологічних фондів;
- розробити спрощену процедуру ведення лісового господарства на приватних землях із самозасіяною лісовою рослинністю.
- скасувати земельний податок для власників самозаліснених земель сільськогосподарського призначення у випадку ведення ними лісового господарства.

Для визначення терміну «самосійний ліс» рекомендується скористатись термінологією *FAO* (Продовольча та аграрна програми ООН), а саме «земельні ділянки площею більше 0.5 га, що вкриті деревною рослинністю висотою більше 5 м із повнотою більше 10 %, чи вкриті деревною рослинністю, що здатна досягти цих показників в майбутньому». Також експерти вважають, що відкриття ринку землі дасть змогу прискорити та спростити цей процес, оскільки буде можливість продавати землю тим, хто бажає в майбутньому мати у власності лісові, а не сільськогосподарські угіддя.

Вище наведені пропозиції дозволять збільшити площу лісів без витрат на їх створення, а також стимулюватиме приватних власників самозаліснених земель до збереження та підтримки лісів, що досить поширено у багатьох країнах світу. Як результат, держава, місцеві громади і суспільство лише виграє, адже це покращить екологічну складову та забезпечить виконання Паризької Угоди й інших міжнародних кліматичних домовленостей.

5. ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ІЗ САМОСІЙНИМИ ЛІСАМИ

Для досягнення цілей сталого розвитку в Україні збереження самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення має надзвичайно важливе значення. Перш за все, самосійні ліси утворились природнім шляхом, тому є набагато стійкіші до дії несприятливих чинників, на відміну від штучно створених лісів. Також самосійні ліси переважно з'єднують існуючі лісові масиви, що в минулому були фрагментовані штучно створеними угіддями (ріллею, сінокосами, пасовищами, ін.). Фрагментація негативно впливає на біологічне різноманіття території, адже тварини та рослини, що мешкають у лісах, не мають змоги мігрувати. Такий чинник позитивно впливає формування екологічної мережі України, що закріплено на законодавчому рівні – до 40% території держави має бути включено в структурні елементи екологічної мережі [35].

Ще одним чинником на перевагу збереження самосійних лісів є те, що молоді дерева краще накопичують вуглекислий газ із атмосфери, а це є важливим аргументом на користь зменшення глобальної зміни клімату. До прикладу, один гектар березово-соснового молодого лісу поглинає більше 2 тонн вуглецю кожного року. Якщо умовно припустити, що в Україні площа самосійних лісів складає до 200 000 га, то щорічна кількість поглинутого вуглецю сягатиме більше 400 000 тонн. Це ще раз стверджує про доцільність збереження самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення для досягнення цілей Паризької угоди, що ратифікована Україною у 2016 році. Тим паче, що питання боротьби із зміною клімату усе частіше обговорюється в інформаційному просторі.

Ще одним важливим аргументом на користь самосійних лісів, особливо на малопродуктивних та ерозійно-небезпечних ділянках, є те, що лісова рослинність захищає ґрунт від ерозії та втрати родючого шару ґрунту.

Звертаючи увагу на проблему ерозія, хочеться відзначити, що цей процес передбачає руйнування водою та/чи вітром верхнього родючого шару ґрунтового покриву та підґрунтя під впливом природних та/чи антропогенних чинників [..]. Це один з найпоширеніших видів деградації земель в Україні, який знижує рівень родючості ґрунтів та призводить до втрати біологічної й економічної продуктивності земель, робить їх не придатними як для сільського господарства, так і для біосфери в загальному. Особливістю ерозії ґрунтів є те, що родючість від ерозії втрачається набагато швидше, ніж відновлюється.

Слід відзначити, що в Україні ерозія ґрунтового покриву найбільш поширена на сільськогосподарських угіддях – ерозійним процесам піддано приблизно 16 млн. га сільськогосподарських угідь (це 38% їх загальної площі), в тому числі приблизно 13 млн. га орних земель (40% їх загальної площі). Щорічно водна та вітрова ерозії знищують до 740 млн. тонн родючого ґрунту (в середньому 15 тонн на гектар), в якому міститься до 24 млн. тонн гумусу. Як результат від ерозії ґрунтів отримується дефіцит виробництва зернових 8.6 млн. тонн на рік [1]. Фахівцями Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН підраховано, що в Україні втрати від нестачі продукції рослинництва на еродованих ґрунтах в середньому становить понад 20 млрд. грн./рік [37].

Для вирішення проблеми деградації земель, зокрема ерозії ґрунтів, у 1994 році на міжнародному рівні прийнято Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням в тих країнах, що потерпають від серйозної посухи чи опустелювання, особливо в Африці (Конвенція). У 2002 році Україна стала повноправною стороною Конвенції, приєднавшись до неї.

У жовтні 2015 року на 12-ій Конференції Сторін Конвенції було офіційно запроваджено концепцію досягнення нейтрального рівня деградації земель (НРДЗ), яку зголосились підтримати всі Сторони Конвенції 1994 року.

Під нейтральним рівнем деградації земель розуміють стан земельного покриву, при якому кількість і якість земельних ресурсів, необхідних для підтримки функцій та послуг екосистем й підвищення продовольчої безпеки, залишаються стабільними або ж збільшуються у визначених часових й просторових параметрах [36]. Тому ми вважаємо, що для України актуально

проводити дослідження стосовно вирішення проблеми ерозії ґрунтів, враховуючи ініціативу досягнення НРДЗ, зокрема через збереження самосійних лісів, у першу чергу на деградованих чи малопродуктивних ґрунтах.

На міжнародному рівні все частіше звертається увага на те, що для пом'якшення процесів деградації земель необхідно інтегрувати питання охорони ґрунтів в національну й регіональну екологічну політику. Причому, акцентується увага на включенні цінностей неринкових послуг екосистеми в інвестиційні проєкти розвитку територій [44].

Це пов'язано із тим, що деградація земель, зокрема ерозія ґрунтів, в сучасних умовах природокористування взаємозв'язана із такими проблемами як зміна клімату, втрата біологічного різноманіття, зниження екологічної безпеки, бідність, соціальні конфлікти [39]. Так, в глобальному масштабі деградація земель є причиною та наслідком зміни клімату, тому що ці процеси утворюють «цикл зворотнього зв'язку», де при виробництві продуктів харчування збільшуються викиди, тоді коли втрати родючості ґрунтів та рослинності зменшують потенційне поглинання вуглецю. Як результат – утворюється більше парникових газів в атмосфері, які підсилюють енергійний цикл деградації земель, втрати біологічного різноманіття й зміни клімату. Також акцентують увага на тому, що серйозною причиною інтенсифікації процесів деградації земельного покриву є неврахування соціально-демографічних й етичних умов в сфері землекористування [40], що не сприяє впровадженню природоохоронних заходів та тим самим погіршує якість ґрунтового покриву.

Ідея досягнення нейтрального рівня деградації земель має на меті підтримувати продуктивність земельних ресурсів та екосистемних функцій і послуг для задоволення потреб нинішніх й майбутніх поколінь [39]. Нейтральний рівень деградації земель має підтримувати природний капітал, який формується на суші, й пов'язані із ним функції та послуги екосистем, а саме: забезпечення (чиста вода, продукти харчування, сировина, лікарські рослини, біологічне паливо, ін.); регулювання (зменшення ризику стихійних лих, пом'якшення зміни клімату, очищення води, регулювання середовища проживання шкідників та хвороб, запилення, запобігання ерозії, ін.);

підтримуючі (грунтоутворення, коло обіг води, збереження біологічного різноманіття, підтримка життєвих циклів видів, ін.); культурні (культурна спадщина, туризм, рекреація, ін.) [41]. Відзначимо, що більшість перелічених послуг природних екосистем забезпечують функції цілісного природного капіталу (до прикладу – формування й підтримка родючого шару ґрунту, фотосинтез, збереження та переробка поживних речовин, регуляція глобального клімату, підтримання біологічної різноманітності, ін.), який не можливо замінити будь-яким іншим капіталом (до прикладу, монетарним) [5].

Тому досягнення нейтрального рівня деградації земель базується на концепції екосистемних послуг, яка свідчить про взаємозалежність між добробутом людей та стійкістю екосистем. В свою чергу, стійкість екосистем залежить від ступеня їх біологічного різноманіття, втрата якого негативно впливає на продукування життєво важливих послуг, які надають екосистеми. Зниження якості екосистемних послуг призводить до економічних втрат й витрат на охорону здоров'я [41].

Тому є потреба в раціональному врахуванні значення екосистемних послуг при управлінських рішеннях щодо використання і охорони земель, або ж відновлення їх втраченої продуктивності. Необхідно проводити визначення економічної цінності послуг, які надають наземні екосистеми або ж можуть надавати в разі відновлення їх біологічної продуктивності [40].

Оцінювати багатогранність екосистемних послуг досить складно через їх латентний характер й нерівномірність розподілу в просторі та часті, але все ж таки є науково-методичні підходи для оцінки природних благ [39]. Наукова спільнота вважає, що оцінка природного капіталу повинна проводитись у такі етапи: 1) оцінка альтернативних варіантів використання природних ресурсів; 2) вимірювання й ідентифікація витрат / вигід для кожної альтернативи; 3) порівняння витрат та вигід кожної альтернативи із врахуванням їх довгострокових наслідків [35].

З вище наведеного можна зробити висновок, що при вирішенні проблеми самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення потрібно обирати такі підходи до управління землекористуванням, які будуть спрямовані

на підтримання наземного природного капіталу в стані, спроможному забезпечувати постійне надання життєво важливих екосистемних послуг як сьогодні, так і в майбутньому. Саме під таким кутом зору ми проведемо обґрунтування доцільності переведення сільськогосподарських угідь в лісові.

Для вибору ефективного напрямку використання земель сільськогосподарського призначення із самосійною рослинністю необхідно аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між прямими і не прямими причинами прояву процесів заліснення. Наприклад, відсутність діяльності за цільовим призначенням на землях призводить до їх заростання бур'янами, чагарниками, деревною рослинністю, ін. При цьому, інтенсивність процесів заліснення від таких чинників як наявність поблизу аборигенної рослинності, сприятливість ґрунтово-кліматичних умов, відсутність негативного антропогенного впливу (пожеж, зрубів дерев, ін.). Однак, непрямою причиною утворення так званих покинутих сільськогосподарських угідь може бути відсутність мотивації у землевласників використовувати землю за цільовим призначенням, фінансова чи фізична неспроможність використання земель, відумерла спадщина чи невитребуваний пай. Також вагомою причиною є відсутність інвестиційної привабливості земель для, наприклад, їх оренди агровиробниками (низька якість ґрунтів).

У цьому контексті виникає питання про прийняття правильного рішення й обрання найкращої альтернативи використання самозаліснених масивів сільськогосподарських угідь. Цей вибір постає не тільки перед землевласником або землекористувачем. Враховуючи концепцію нейтрального рівня деградації земель, яка у першу чергу має політичне спрямування, такий вибір повинен зніщуватись в державній, регіональній, місцевій політиках розвитку через стале управління землекористуванням та просторове планування [43; 44].

Під сталим управлінням землекористування розуміється процес, який спрямований на інтеграцію управління земельними, лісовими, водними та іншими природними ресурсами, у тому числі біологічним різноманіттям для задоволення всебічних потреб людей при одночасній підтримці екосистемних послуг й засобів до існування.

Важливою складовою управління розвитком територій їх просторове планування, при якому передбачається географічне відображення економічної, екологічної, соціальної, культурної політик суспільства. Мета просторового планування – упорядкувати та регулювати використання земель ефективними засобами для задоволення потреб людей у межах конкретного простору сьогодні та в майбутньому.

Враховуючи різноманітність природних, економічних, екологічних, соціальних, політичних і інших умов розвитку територій, на нашу думку, не повинно бути шаблонних рішень для усунення проблеми самосійних лісів у межах цих територій. Навпаки, важливо підходити до вирішення цієї проблеми варіативно, враховуючи всі можливі альтернативи. Важливо розробляти комплекс заходів, що будуть включати найповніший спектр можливих вигод від вже заліснених територій, акцентуючи увагу на максимальне збереження природного капіталу (рис. 10).

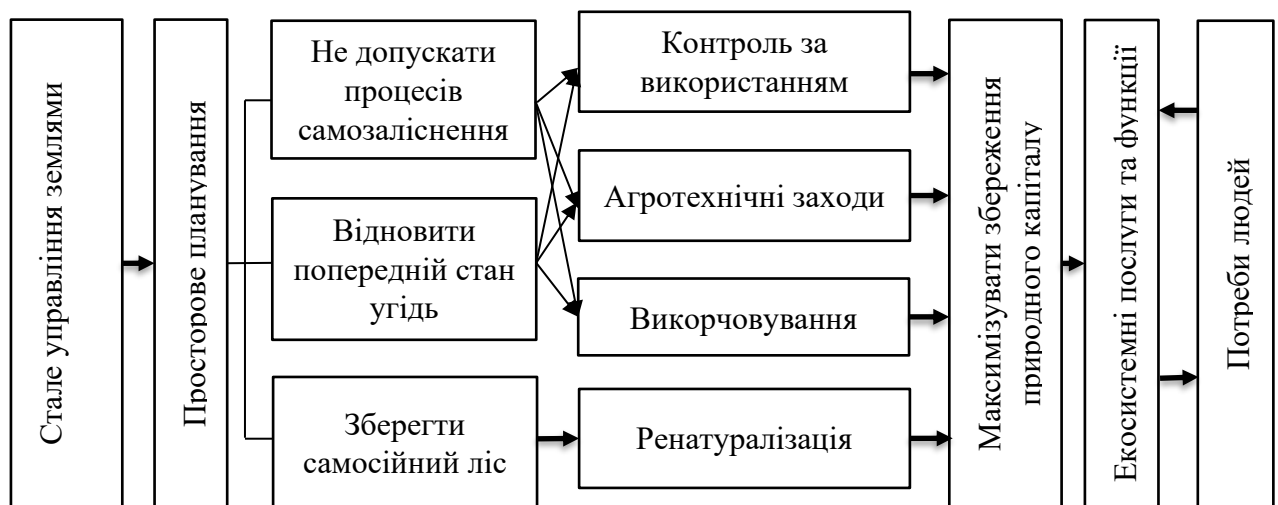

Рисунок 10. Логічна схема вирішення проблеми самосійних лісів на землях сільськогосподарського призначення (розроблено автором).

Можна вважати, що вирішення проблеми самосійних лісів на користь їх збереження є одним із пріоритетів політики сталого управління землями з метою досягнення нейтрального рівня деградації земель. Це пояснюється тим, що людина все рівно значну частину природних ресурсів буде використовувати для задоволення свої потреб, тому вже залісненні ділянки часто з

малопродуктивними та деградованими ґрунтами будуть балансувати антропогенний вплив на екосистеми.

Адже антропогенне навантаження на земельні ресурси відбувається постійно через масштабну урбанізацію, розширення транспортної та іншої інфраструктури, залучення земель в інтенсивне сільськогосподарське виробництво, ін. Тому важливо одночасно із заходами збереження лісів та залучення їх в майбутньому до лісогосподарського використання, проводити роботи щодо залучення їх для природоохоронних цілей (наприклад, як структурні елементи екологічної мережі). Тобто, з'являється можливість урівноваження неминучої антропогенної зміни якості земель через заходи з відновлення їх біологічної продуктивності на інших територіях (відтворення природних екосистем). Тобто, саме це є досягненням нейтральності через відсутність чистих втрат природного капіталу [39].

Такої ж позиції дотримуються деякі вітчизняні вчені, зокрема Будзьяк О. С. пропонує зменшувати площу орних земель за рахунок вилучення деградованих чи ерозійно небезпечних масивів, які рекомендується переводити у більш екологічно стійкі угіддя (природні кормові угіддя, чагарники, ліси, болота, ін.) через регенерацію, консервацію, трансформацію [2]. Це відповідає принципам законів природи: пріоритетність відновлення природних територій на місцевому рівні, адже найкраще відновлення проводиться у межах тієї ж біогеографічної територіальної одиниці; перевага відновлення над деградацією, тобто площа відновлюваних земель має перевищувати площу деградованих, тому що процес деградації відбувається швидше, ніж процес відновлення, що триває декілька десятиліть; управління таким урівноваженням повинно проводитись на місцевому, регіональному та національному рівнях у тих же біофізичних чи адміністративних рамках, у яких приймаються рішення стосовно планування землекористування, тому що це буде сприяти ефективній реалізації прийнятих управлінських рішень [39].

Враховуючи концепцію екосистемних послуг [29], нами визначено вигоди від самозаліснених ділянок сільськогосподарських угідь (табл. 1.)

Таблиця 1 – Основні вигоди від екосистемних послуг лісових та чагарникових угідь в агроландшафті

Екосистемна послуга	Вигода
Послуги забезпечення	
Деревина від головної та проміжної рубки	Продаж або власне використання деревини, зайнятість у лісовому господарстві
Гриби та ягоди	Збір грибів та ягід для власних потреб чи на продаж
Дичина	Регульоване мисливство
Чисті повітря й вода	Позитивний вплив на довкілля і здоров'я
Підвищення урожаю	Підвищення урожаю сільськогосподарських культур на прилеглих угіддях через регулювання мікроклімату
Послуги регулювання	
Регулювання мікроклімату	Зменшення витрат на вирішення проблем від негативних кліматичних наслідків, наприклад посухи
Утримання водних потоків	Зменшення витрат на запобігання повеней і відновлення завданої від них шкоди
Захист від водної та вітрової ерозії	Зменшення витрат на покращення стану ґрунтового покриву, підвищення урожайності культур, покращення якості поверхневих вод
Запилення	Збільшення урожаю через природне запилення культур
Зменшення шуму	Створення менш шумного середовища для існування людей
Підтримуючі послуги	
Ґрунтоутворення	Утворення органічної речовини, зменшення витрат на добрива й відновлення родючості ґрунтового покриву
Очищення води	Покращення якості поверхневих і ґрунтових вод
Очищення повітря	Поглинання вуглецю, азоту й інших забруднюючих речовин
Утримання поживних речовин	Покращення якості ґрунтів та вод через зменшення внесення добрив, зменшення витрат на добрива
Культурні послуги	
Рекреація	Покращення фізичного й емоційного стану людей через перебування в лісі, уникнення медичних витрат на покращення цього стану
Еко-, агротуризм	Прибуток від надання послуг гостинності та зайнятість цими послугами
Ландшафти	Естетична й духовна цінність
Наука та освіта	Суспільна, дослідницька й просвітницька цінність

Сформовано автором на основі [29; 31; 35; 41].

Аналіз витрат та вигід від самозаліснених земель сільськогосподарського призначення рекомендується визначати через «загальну економічну вартість» лісових ресурсів, яка включає як ринкові екосистемні послуги (сировина, генетичні ресурси, продукти харчування, рекреація, мисливство, корми), так і

не ринкові (регулювання водних потоків, поглинання вуглецю, ґрунтоутворення, збереження біорізноманіття, попередження стихійних лих, ін.). Цей підхід дозволяє вибрати варіант управління земельними ресурсами з найвищою соціально-економічною прибутковістю й екологічною цінністю [29].

Визначення вартості забезпечувальних і культурних екосистемних послуг проводять за методами прямого оцінювання на основі існуючих цін на ринку. Визначення вартості регулюючих і підтримуючих екосистемних послуг, які відсутні на ринку, проводять за методами непрямого оцінювання: запобіжні витрати, альтернативна вартість, факторний дохід, витрати на подорож, гедоністичне, умовне чи групове оцінювання [29]. Кожну послугу екосистеми можна оцінювати декількома методами.

Проведення оцінки регулюючих і підтримуючих екосистемних послуг непрямого чи пасивного використання досить складне, але науковці стверджують, що вартість цих послуг є значно вищою від ринкової вартості екосистемних послуг прямого використання. Неврахування цього факту в багатьох випадках призводить до виснажливого використання ресурсів і більших витрат на їх відновлення, заміну, на покращення здоров'я і безпеки людей.

Для врегулювання проблеми самосійних лісів в Україні на державному рівні необхідно закріпити правову основу процесуального порядку переведення таких земель в лісові угіддя, проте приймати остаточне рішення стосовно напряму їх використання доцільно приймати на місцевому рівні в процесі здійсненні просторового планування територіальних громад.

На кінцеве рішення щодо напряму використання ділянок з самосійною лісовою рослинністю, на нашу думку, будуть впливати такі чинники:

- рішення землевласника щодо подальшого виду цільового призначення (наприклад, бажання мати у власності лісові угіддя);
- стратегія розвитку громади, регіону та держави в цілому (наприклад, домінуючою ціллю є покращення екологічної складової території);
- інвестиційна привабливість ділянок для здійснення сільськогосподарського чи лісогосподарського виробництва (наприклад, низька

родючість ґрунтового покриву робить сільськогосподарську діяльність неефективною);

- наявність на земельних ділянках деградованих та малопродуктивних ґрунтів, які згідно законодавства підлягають залісненню (наприклад, розмиті, сильно- і середньозмиті, сильно- і середньодефльовані, легкий гранулометричний склад, ін.) (додаток Б).

У даній роботі нами вибрано ділянки, які мають не високу родючість ґрунтового покриву:

6 – дерново-приховано підзолисті і слабопідзолисті глеювато піщані і глинисто піщані ґрунти;

14 – дерново-середньо і сильно підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти;

158 – дернові розвинені глинисто піщані ґрунти;

159 – дернові оглеєні піщані і глинисто піщані ґрунти.

Дерново підзолисті ґрунти мають невеликий уміст гумусу, родючість – 22–44 бали (за 100-бальною шкалою). Дернові піщані й глинисто-піщані ґрунти оглеєні – вміст гумусу переважно від 1.3 до 2.0%, мають погані фізичні властивості. Отже, такі ґрунти є не надто родючі, їх залучення в орні землі є недоцільним. Попри те, що ці ділянки представлені пасовищем, випасання ВРХ там не проводиться через відсутність розвитку тваринництва. Тобто такі землі можна вважати покинутими. Оскільки упродовж десятків років контроль за використанням цих ділянок не проводився, вони піддалися природному процесу – заростанню лісовою рослинністю, оскільки були прилеглі до лісів. Тому, на нашу думку, враховуючи напрям екологічної політики України та цілі сталого розвитку – такі само заліснені ділянки сільськогосподарських угідь доцільно зберегти. Також важливо обрати напрям їх подальшого використання – лісогосподарське чи природоохоронне. Це вже потрібно вирішувати у процесі планування землекористування, застосовуючи комплексний підхід до визначення найкращих параметрів використання простору в межах громади, враховуючи природні, економічні, соціальні аспекти.

У роботі запропоновано концептуальну модель планування використання земель сільськогосподарського призначення з самосійною лісовою рослинністю, яка включає такі складові: інвентаризацію ділянок, зонування земель, проєктні заходи (рис. 11).

Рисунок 11. Концептуальна модель планування використання земель сільськогосподарського призначення із самосійними лісовими насадженнями на основі даних інвентаризації (розроблено автором на основі [4; 9; 10; 16; 19]).

Отже, напрям використання самосійних лісів буде залежати, перш за все, від якості земельної ділянки і її придатності до використання в сільськогосподарських цілях. Якщо землевласник має бажання змінити цільове призначення ділянки на користь лісових угідь, і трактувати його як лісогосподарське чи природоохоронне, то вважаємо за доцільне підтримати таку ініціативу як на місцевому так і державному рівні.

6. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Екологічна політика України спрямована на: збереження безпечного для існування живої та неживої природи навколишнього середовища; захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища; досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи; охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів. Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [22].

Стан ґрунтів та використання земельних ресурсів. Питання охорони ґрунтів, заходи по захисту від ерозії, забруднення, засолення, заболочення, а також правова охорона сьогодні є надзвичайно актуальними.

Ґрунтовий покрив громади складний за генезисом, умовами зволоження, механічним складом, що обумовлено складністю факторів ґрунтоутворення. Формування ґрунтів тут відбулося в умовах тісного поєднання двох процесів ґрунтоутворення: підзолистого і дернового. Тому в залежності від інтенсивності прояву того чи іншого процесу ґрунтоутворення і утворилися різні генетичні типи і підтипи ґрунтів, з характерними для них агрохімічними властивостями і природною родючістю.

Ґрунтові відміни в залежності від режиму і характеру зволоження, генезису, фізико-механічних та агрономічних властивостей ґрунтів в тій чи іншій мірі відрізняються між собою. Але окремі групи ґрунтів мають споріднені природні властивості і при застосуванні на них тих чи інших агротехнічних заходів ведуть себе практично однаково. Тому немає потреби диференційовано підходити до кожної ґрунтової відміни, зокрема за обробітком, удобренням, тощо.

Результати обстежень показали, що ґрунти втратили значну кількість гумусу як внаслідок ерозії, так і внаслідок інтенсивного розкладу його в аеробних умовах при осушенні. Значно погіршилась структура орного шару внаслідок застосування важкої техніки, при розвіюванні ґрунтів та зменшилась місткість вбирання майже у всіх ґрунтах. Однак, слід відмітити покращання водно-повітряного і теплового режимів та зменшення кислотності осушених ґрунтів. Кількісні величини цих змін дуже різноманітні і залежать від культури землеробства та раціонального використання земель.

Підвищення родючості земель значною мірою зумовлюється внесенням добрив, пестицидів, застосуванням отрутохімікатів, в результаті чого збільшується загроза забруднення ґрунтів.

Водні ресурси та їх господарський стан. Водні ресурси – це всі води гідросфери, тобто води рік, озер, каналів, водоймищ, морів й океанів, підземні води, ґрунтова волога, вода (льоди) гірських і полярних льодовиків, водяні пари атмосфери. Частина користувачів (промисловість, сільське і комунальне господарства) безповоротно забирають воду з рік, озер, водосховищ, водоносних горизонтів. Інші використовують не саму воду, а її енергію, водну поверхню або водоймище загалом (гідроенергетика, водний транспорт, рибництво). Водойми мають велике значення для відпочинку, туризму, спорту.

Вимоги по раціональному вивченню водних ресурсів, запобіганню їх виснаженню і забрудненню належать до найважливіших в системі природоохоронних заходів. Обов'язковим вимогами при використанні водних ресурсів є:

- економна витрата води, створення замкнених (безстічних) систем водозабезпечення;
- застосування ефективних і економічних методів очищення стічних вод від відходів виробництва, мінеральних і органічних добрив, пестицидів та інших речовин;
- раціональне, науково-обґрунтоване використання води для меліорації;

- виконання комплексних заходів по відновленню водності річок, включаючи малі річки й струмки, по захисту ресурсів підземних вод від виснаження тощо.

Вказані вимоги здійснюються за допомогою нормативних актів і розроблених рекомендацій, на основі яких будується господарська діяльність виробництва і проводиться екологічна експертиза.

З метою запобігання забруднення водних ресурсів в господарствах постійно ведеться контроль за виконанням встановлених вимог по найсуворішому дотриманню привал зберігання та використання пестицидів, добрив, паливно-мастильних матеріалів, заборонаю миття сільськогосподарської техніки у водоймищах, правильного утримання худоби в літній період тощо.

В межах прибережних смуг забороняється регулярна оранка земель, застосування отрутохімікатів, випасання худоби і будівництво літніх таборів для худоби, стоянок автотранспортних засобів, влаштування сміттєзвалищ. Для залуження прибережних смуг, оранку і обробіток ґрунту слід проводити не ближче ніж 3 м від бровки русел.

На території водоохоронних зон і прибережних смуг передбачається покращувати захисні і водоохоронні функції травостою і деревно-чагарникової рослинності, широко застосовуючи біологічні методи боротьби з шкідниками і хворобами рослин. Не допускати проникнення стічних і забруднених вод з виробничих центрів і господарських дворів, навколо яких встановлені санітарно-захисні зони, в русло річки чи інші водоймища.

Охорона атмосферного повітря. Атмосферне повітря – це життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень

Атмосферне повітря є середовищем безпосереднього існування людей, тварин та рослин, а атмосферний кисень утворює їх життя. Тому дуже негативний вплив на стан здоров'я міських жителів, особливо малих дітей і людей старшого віку, має забрудненість повітря.

Охорона атмосферного повітря – це система заходів, пов'язаних із збереженням, поліпшенням та відновленням стану атмосферного повітря, запобіганням та зниженням рівня його забруднення та впливу на нього хімічних сполук, фізичних та біологічних факторів.

Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря проводяться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог до охорони атмосферного повітря від забруднення та забезпечення екологічної безпеки. Проблема техногенного забруднення атмосферного повітря виникла разом з появою промисловості та транспорту, які працюють на органічному паливі.

Основними джерелами забруднення атмосферного повітря на території громади є: викидні гази двигунів тракторів, автомобілів, комбайнів та інших машин, які використовуються на виробництві; викиди побутових підприємств – котельні, цеху з переробки сільськогосподарської продукції, випаровування в повітря шкідливих газів з тваринницьких ферм, зокрема, при несвоєчасній очистці приміщень та неправильному зберіганні гною, випаровування нафтопродуктів при неправильному їх зберіганні та використанні, втратах на машинних дворах, у майстернях, сховищах пального і мастил.

При розробці системи заходів з охорони атмосферного повітря особливу увагу потрібно звернути на стан машинно-тракторного парку, ознайомитись з їх відповідністю нормативним вимогам щодо складу викидних газів і привести їх у стан згідно з нормативними документами. Слід проводити контроль за роботою паливної апаратури спеціальними приладами. Тваринницькі приміщення обладнувати відповідними вентиляційними приладами, які не допускають накопичення в приміщеннях аміаку, вуглекислого газу та шкідливих мікроорганізмів.

Стан охорони та примноження флори і фауни. Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу. Рослини найбільш

беззахисні перед діяльністю людини, й з урахуванням сучасного стану біосфери їх охорона стала нині важливим комплексним міжнародним завданням.

В існуючих деревостанах відповідно до вікових категорій дерев пропонується проводити рубки догляду з метою створення оптимальних умов для росту і розвитку головних порід, забезпечення їх стійкості і довговічності, попередження розмноження шкідників, шляхом утримання деревостанів у відповідному санітарному стані, що забезпечить найбільш ефективно виконання насадженнями захисних функцій.

Тваринний і рослинний світи є джерелом промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей, необхідних для задоволення потреб населення та народного господарства.

Необхідно звернути увагу на збереження місць гніздування птахів, що живляться шкідниками рослин, створення штучних місць для закладки гнізд. З метою попередження таких явищ особлива увага приділяється організації робіт. Задля збільшення численності корисних комах, птахів та звірів впроваджують біологічний метод захисту рослин, тим самим витісняючи хімічний метод, який спричиняє загибель тварин.

Серед заходів щодо охорони флори і фауни важливими є запровадження біологічних методів захисту рослин з метою зменшення внесення хімічних засобів, які спричиняють негативні екологічні зміни довкілля, сприяють загибелі корисних тварин і рослин.

Вищевикладені природоохоронні заходи сприятимуть покращанню екологічної ситуації, оздоровленню оточуючих ландшафтів, естетичному вигляду довкілля.

Отже, у загальному на території громади екологічний стан навколишнього середовища можна вважати задовільним.

7. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

Аналіз стану охорони праці. Охорона праці – це система законодавчих актів, соціально-економічних, організаційних, технічних, гігієнічних та лікувально-профілактичних засобів і закладів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. Метою охорони праці є створення на кожному робочому місці безпечних умов праці, умов безпечної експлуатації обладнання, зменшення, або повна нейтралізація дії шкідливих і небезпечних виробничих факторів на організм людини і, як наслідок, значення виробничого травматизму та професійних захворювань.

Поліпшення умов праці є одним з основних ресурсів росту її продуктивності та економічної ефективності виробництва, а також розвитку самої людини. Проблеми поліпшення умов праці при виконанні топографо-геодезичних та землепорядних робіт безпосередньо пов'язані з санітарно-побутовим та медичним обслуговуванням працівників, організацією відпочинку, харчування в польових умовах тощо. Проведення такої роботи можливе лише при впровадженні на виробництві системи управління охорони праці, яка в свою чергу ґрунтується на впровадженні державних стандартів безпеки праці, галузевих стандартів підприємств.

З метою зменшення травматизму необхідно проводити інструктажі з охорони праці згідно стандартів та забезпечити працівників засобами індивідуального захисту. Невиконання вимог охорони праці та техніки безпеки може призвести до травмування робітників під час навантажень та розвантаження, а також створення аварійних ситуацій під час роботи біля автомобільних доріг. Недотримання вимог при обладнанні кузова автомобіля може призвести до травми робітників, які знаходяться в цьому транспорті при переїздах.

Проект заходів з поліпшення безпеки праці під час виконання топографо-геодезичних та землепорядних робіт. Для сучасних топографо-геодезичних робіт характерним є вплив на організм різних технічних, біологічних, інших факторів, що викликані застосуванням машин, механізмів, енергетики, матеріалів та речовин різного рівня шуму, вібрації,

випромінювання, а також забрудненість повітря робочої зони. Топографо-геодезичні роботи характеризуються наступними особливостями:

- велика різноманітність фізико-географічних умов праці;
- проживання в польових умовах та загальне харчування;
- проведення робіт і постійне переміщення окремих виробничих підрозділів;
- відсутність швидкої медичної допомоги і ряд інших особливостей.

Виконання будь-яких завдань топографо-геодезичного виробництва вимагає ретельного проведення підготовчих організаційно-технічних заходів перед початком польового сезону. При розв'язанні комплексу цих заходів керівник робіт (керівники виробничих підрозділів, головні спеціалісти) повинні вирішувати наступні завдання:

- забезпечення персоналу харчуванням, спецодягом і спецвзуттям, спальними комплектами, господарським інвентарем і посудом, аптечками і захисними засобами, технічним забезпеченням (транспорт, зв'язок та ін.);
- проведення обов'язкового медичного огляду всіх працівників з метою виявлення їх придатності до виконання робіт;
- своєчасно отримати всі необхідні дані про район проведення робіт (заселення, заліснення, заболочення, транспортні та інженерно-технічні комунікації, водні та інші природні перешкоди), які будуть використовуватися при розробці та складанні безпечних маршрутів пересування бригад, схем розміщення польових баз і таборів землевпорядних партій.

Перед початком польових робіт складають робочі проекти безпечної організації польових робіт в певних умовах місцевості з врахуванням фізико-географічних та економічних особливостей робіт.

Перед виїздом у поле складається схема маршруту де показуються особливо небезпечні місця і порядок руху бригади; при виконанні польових робіт переходи і переміщення працюючих в населених пунктах допускаються лише у випадку необхідності; виконання робіт проводиться групами 2-3

чоловіки і самовільне відлучення не дозволяється. Проводять обов'язкове навчання та інструктаж польових робітників.

При виконанні пошукових робіт на полотні доріг на робітниках повинні бути сигнальна оранжева форма. При виконанні зйомочних робіт на проїжджій частині дороги необхідно встановити регулювальників за 50-100 м з обох сторін місця роботи і встановити знак обмеження швидкості. Забороняється залишати на проїжджій частині дороги без нагляду інструменти і обладнання.

Потрібно дотримуватись основних правил безпеки при роботі в сиру погоду, необхідно стежити за тим, щоб волога не потрапляла в електричні вузли та блоки приладів.

Всі інженерно-технічні працівники при польових роботах забезпечуються спецодягом і спецвзуттям за затвердженими нормативами. Спецодяг повинен бути демаскуючого характеру. Виробнича бригада забезпечується аптечкою з повним набором медикаментів, які необхідні при роботі в польових умовах, а також робітники бригади при собі повинні мати індивідуальні медикаменти.

До виїзду на місця проведення робіт керівники бригад повинні мати план обстежуваних ділянок із нанесеними мережами комунікацій (телефонні та радіолінії, водопроводи, газопроводи та інші комунікації).

При проведенні поточних інструктажів із загальних питань охорони праці потрібно проводити інструктажі з пожежної безпеки. Необхідно дотримуватись наступних правил пожежної безпеки, а саме уникати:

1. При розведенні багать в посушливу погоду, при високій температурі повітря, при сильних вітрах, при необхідності розведення багаття для приготування їжі, запобігання переохолодження працівників слід уникати заліснених місць, посівів зернових (при їх досяганні) та інших місць, де велике скупчення розсівів зернових. Місце перебування бригади в польових умовах повинно бути обладнане пожежним щитом, на якому потрібно розмістити ручні вогнегасники, лопати, сокири, відра, посудини з водою та піском;

2. При здійсненні камеральних робіт для запобігання пожежі потрібно слідкувати за справністю електрообладнання, недопущення його перегрівання,

забезпечення безпечної віддалі від електроприладів матеріалів, що мають властивість легко загорятися (карти, плани, фотокопії, журнали та ін.).

Дуже важливим елементом охорони праці є дотримання гігієни праці та виробничої санітарії при проведенні польових землевпорядних робіт. При тривалій активній роботі в умовах відкритої місцевості, з використанням різних засобів працівники швидко втомлюються, різко зменшується їх увага до навколишнього середовища і падає працездатність. Відсутність у працівника хоча б одного з перерахованих факторів часто є причиною нещасних випадків, професійних захворювань та інших порушень безпеки робіт.

Важливим елементом забезпечення гігієни праці є правильна організація режиму харчування та приготування їжі. Своєчасний регулярний прийом їжі впливає на працездатність і життєдіяльність. Через це при плануванні польових робіт в експедиційних умовах важливо завчасно передбачити визначений розпорядок дня з трьохразовим харчуванням та відпочинком.

Необхідно забезпечити працівників в польових умовах питною водою. При важких фізичних роботах є режим прийняття води – важливий фактор працездатності, дотримання особистої гігієни. За нормальних умов праці добова потреба в воді становить 35 г на 1 кг ваги людини. В польових умовах ця потреба збільшується. Необхідно звернути увагу, що забороняється вживати воду з річок та струмків.

Проведення польових землевпорядних робіт часто пов'язане з переміщенням працівників на великі відстані. При цьому необхідно застосовувати тільки спеціально призначені, або ж обладнані для перевезення людей, транспортні засоби. При роботі в складних метеорологічних умовах необхідно забезпечити працівників засобами індивідуального захисту. Наприклад, при роботі в сонячну погоду, виконавці робіт повинні бути захищені від прямого попадання сонячного проміння, місця стоянки геодезичних приладів необхідно обладнати захисними парасольками, що збереже робітників від опіків, втоми та виснаження організму.

Захист цивільного населення. Цивільна оборона України – державна система органів управління, сил і засобів, що створюється для організації і

забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Систему цивільної оборони складають:

- органи виконавчої влади всіх рівнів, до компетенції яких віднесено функції, пов'язані з безпекою і захистом населення, попередженням, реагуванням і діями у надзвичайних ситуаціях;

- органи повсякденного управління процесами захисту населення у складі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування;

- сили і засоби, призначені для виконання завдань цивільної оборони;

- фонди фінансових, медичних та матеріально-технічних ресурсів, передбачені на випадок надзвичайних ситуацій;

- системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення;

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони;

- курси та навчальні заклади підготовки і перепідготовки фахівців та населення з питань цивільної оборони;

- служби цивільної оборони.

Актуальність проблеми забезпечення природно-техногенної безпеки населення і території зумовлена тенденціями зростання втрат людей і шкоди територіям, що спричиняється небезпечними природними явищами, промисловими аваріями і катастрофами. Ризик надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру невпинно зростає. З метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці в разі виникнення надзвичайних ситуацій, має проводитись спеціальний комплекс заходів. Це оповіщення і інформування, спостереження і контроль, укриття в захисних спорудах, евакуаційні заходи, медичний захист, біологічний захист, радіаційний і хімічний захист.

Відповідно до цих документів виконавчі органи влади на місцях у Турківському районі у межах своїх повноважень забезпечують вирішення

питання цивільної оборони, здійснення заходів щодо захисту населення і місцевості під і час надзвичайних ситуацій (НС) різного походження.

Адміністрацією підприємств Турківського району проводиться певна робота по забезпеченню цивільного захисту своїх працівників та населення. Зокрема створені штаби ЦО в господарствах, які очолюють директори підприємств, служби і формування по забезпеченню різних галузей і об'єктів від НС, зокрема: служби оповіщення, служби зв'язку, медичні, аварійно-технічні служба, служби захисту рослин, тварин, ПЕК господарства.

В адміністрації району розроблені плани ліквідації аварій та рятувальних невідкладних аварійно-відновних робіт (РНАВР) при різних НС. Для реалізації цих планів виділяються наявні матеріально-технічні засоби району та інших організацій та установ, які розміщені на даній території. Плани ліквідації аварії та аварійно-відновних робіт повинні вводитися в дію відразу ж після отримання сигналу про НС, який поступає по радіо, телебаченню, іншими джерелами зв'язку. Дуже важливим є оперативність і швидкість реагування на НС, тому що при запізненні значно зростають розміри втрат та можливі жертви населення. Населення, яке попало в епіцентр НС і підлягає евакуації, отримавши повідомлення про це, повинно неухильно виконувати розпорядження уповноважених осіб, взявши з собою документи, медикаменти, гроші та речі першої необхідності.

Велику роль у набутті навиків поведінки при НС має навчання населення з питань цивільного захисту. Основною метою такого навчання є прищеплення навичок і вмінь практичного використання засобів індивідуального захисту, надання взаємодопомоги при травмуваннях та пошкодженнях, поведінки при сигналах цивільної оборони та інших важливих діях.

Для підвищення дієздатності формувань цивільної оборони підприємств та рівня захисту цивільного населення від НС, його адміністрації необхідно виділяти кошти в необхідних розмірах для різних служб і підрозділів ЦО, регулярно проводити з персоналом навчання з питань цивільного захисту населення та перевіряти технічну справність і правильність експлуатації всіх потенційно-небезпечних об'єктів на своїй території.

З метою захисту населення від надзвичайних ситуацій природно-техногенного характеру в містах та селах діють медична служба, пожежна служба. Приміщення навчальних закладів, установ та підприємств обладнують планом евакуації, вогнегасниками, щитами із засобами пожежогасіння та іншими дистанційними приладами, засобами індивідуального захисту. Водіїв транспортних засобів і машинно-тракторних агрегатів забезпечують спецодягом, засобами індивідуального захисту, автотранспорт обладнують іскрогасниками, вогнегасниками. Використання несправного автотранспорту у сільськогосподарських роботах не допускається.

З метою покращення стану охорони праці, недопущення виробничого травматизму, професійних захворювань пропонується здійснити наступні заходи:

- регулярно поводити інструктажі по техніці безпеки і вести їх чіткий облік;
- суворо дотримуватись вимог і правил техніки безпеки при проведенні обмірів земельних ділянок та інших геодезичних робіт;
- забезпечити працюючий персонал необхідним спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами.

Для забезпечення здорових та безпечних умов праці та відпочинку населення необхідно запроектувати комплекс інженерних рішень і заходів:

- передбачити зручний зв'язок житлової зони з виробничою зоною;
- лінії електропередач повинні проходити у смугах відводу шляхів по межах землекористування;
- при обстеженні старих геодезичних знаків потрібно розпочинати огляд основних стовпів біля основи знаку, потім розкопку в глибину землі на 40-50 см і далі візуально по всій поверхні стовпів;
- виконання різних топографо-геодезичних робіт на вулицях населених пунктів повинні бути погоджені з відділом регулювання вуличного руху.

Дотримання цих вимог дозволить покращити умови охорони праці та захист населення у межах громади.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У дипломній роботі вивчається проблема самозаліснення земель сільськогосподарського призначення, яка є досить актуальна в сучасних умовах землекористування. До причин виникнення даної проблеми віднесено, перш за все, низьку інвестиційну привабливість земель для сільськогосподарського використання, проте також такою причиною є порушення земельного законодавства – тобто невикористання земельної ділянки за цільовим призначенням, що переводить ці ділянки в статус покинутих земель.

Для вирішення даної проблеми у роботі на основі аналізу наукових напрацювань стосовно цінності лісових екосистем та сталого розвитку територій, акцентується увага на доцільності збереження самосійних лісів на ділянках сільськогосподарських угідь. Це сприятиме збільшенню площ природних екосистем, відновленню біологічного різноманіття територій. У свою чергу для цього необхідно удосконалити законодавство України, яке б спрощувало процедуру зміни цільового призначення таких ділянок.

Враховуючи той аспект, що в Україні змінено підходи до планування використання земель у межах територіальних громад, вважаємо за доцільне проводити зонування земель за межами населених пунктів, в процесі якого обґрунтовувати функціональне використання земель в межах кожної зони чи типу землекористування. Це буде підставою для подальших рішень стосовно використання ділянок із самосійною лісовою рослинністю.

Вважаємо, що стратегічні завдання для вирішення даної проблеми приймаються у процесі землеустрою на засадах сталого управління землями, при цьому оцінюючи економічну вартість екосистемних послуг, які можуть бути отримані від лісових екосистем в результаті недопущення їх знищення через викорчовування. Важливо інформувати усі зацікавлені сторони (землевласників, громадкість) про переваги, які можна отримати від заходів з ренатуралізації земель через само заліснення.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Балюк С. А., Медведєв В. В., Воротинцева Л. І. та Шимель В. В., 2017. Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. *Вісник аграрної науки*, 8, с. 5-11.
2. Будзяк О. С. Деградація та заходи ревіталізації земель України. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*, 1-2, 2014.с. 57-64.
3. Булигін С. Ю. Якість земель як основа контролю землекористування. *Агроекологічний журнал*. 2015. № 1. С. 36-47.
4. Бутенко Є. В., Даньшова А. М., Юрченко І. В. Інвентаризація земель як передумова ефективного управління земельними ресурсами. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2020. № 4. С. 14-19.
5. Гринів Л. С. 2016. Фізична економія: нові моделі сталого розвитку: монографія. Львів: Ліга-прес.
6. Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень. К.: Лікей, 1995. 233 с.
7. Дехтяренко В. Як не заблукати у самосійних лісах. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 5. С. 2-6.
8. Довкілля України 2019. Статистичний збірник. Київ, 2020. 200 с.
9. Дорош Й. М., Тарнопольський А. В., Аврамчук Б. О. Методичні підходи до проведення робіт із інвентаризації земель при здійсненні землеустрою потребують змін. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2019. № 1. С. 6-15.
10. Дорош О. С. Інвентаризація земель : методичні підходи до її проведення. *Агросвіт*. 2015. № 11. С. 24-30.
11. Лісовий кодекс України : Закон від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/card2#Card>

- 12.Маланчук М. Технологічна модель кадастрової інвентаризації порушених земель. *Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва*. 2013. Вип. I (25). С. 134-138.
- 13.Національний атлас України. URL: <http://wdc.org.ua/atlas/4100100.html>
- 14.Каленська О., Сакаль О. Агроландшафти: поняття, суб'єкти і фактори трансформації. *Економіст*, №3, 2015. С. 26-29.
- 15.Необліковані ліси України: аналітична записка. URL: http://epi.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Samostijni_lisy.pdf
- 16.Остапчук Т. П., Гавриловська Д. В. Інвентаризація земельних ділянок: обліково-практичний аспект. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналіз*. 2018. Вип. 3 (41). С. 42-46.
- 17.Повідомлення про оприлюднення проекту Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36108.html>
- 18.Попрозман Н. В., Коробська А. О. Стан та тенденції використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення в контексті національної безпеки держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/5.pdf
- 19.Порядок проведення інвентаризації земель: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 р. № 476 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF/card2#Card>
- 20.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель : Закон від 17.06.2020 р. № 711-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20/card2#Card>
- 21.Про затвердження Порядку консервації земель : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26.04.2013 р. № 283 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0810-13#Text>

22. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
23. Про результати виїзного засідання з питання: «Проблематика реформування лісового господарства України» [Електронний ресурс]. URL: <http://lhnv.net/?p=1418>
24. Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-%D1%80>
25. Проект Національного кадастру антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні за 1990-2018 роки (англійською мовою відповідно до вимог Секретаріату Рамкової конвенції ООН про зміну клімату) для публічного ознайомлення та отримання зауважень і пропозицій – 25.03.2020. URL: <https://menr.gov.ua/news/34928.html>
26. Прядка К. О., Пересадько В. А. Вдосконалення механізму обліку земель лісогосподарського призначення: актуальність задачі і напрямки реалізації. *Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського*. 2018. Вип. 5. (112). С. 122-128.
27. Публічний звіт державного агентства лісових ресурсів України за 2019 рік. 43 с.
28. Самосійні ліси, або простий шлях збільшити кількість лісів України. URL: <https://uncg.org.ua/samosijni-lisy/>
29. Соловій І. Оцінка послуг екосистем, забезпечуваних лісами України, та пропозиції щодо механізмів плати за послуги екосистем. 2016.
30. Стойко Н. Є. Організація використання земель в ерозійно небезпечних ландшафтах: монографія. Львів: НВФ «Укр. технології», 2005. 144 с.

- 31.Стойко Н. Є., Стадницька О. В. Ефективне використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель: аспект планування. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 1. С. 333-341.
- 32.Стойко Н., Стадницька О. Антропогенні чинники розвитку ерозійних процесів у Львівській області. *Аграрна економіка*, 10 (1-2), 2017. с. 94-99.
- 33.Третяк А., Третяк В., Прядка Т. Законодавчо-нормативне запровадження зонування земель за типами (підтипами) землекористування замість чинних категорій земель. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 2. С. 16-20.
- 34.Ульянченко О. В., Петренко О. Я., Миргород М. М. Організація земельних угідь на агроландшафтній основі : еколого-економічні аспекти : монографія. Харків : Смугаста типографія, 2015. 236 с.
- 35.Agroforestry Strategic Framework. Fiscal Years 2019–2024, 2019. URL: <https://www.usda.gov/sites/default/files/documents/usda-agroforestry-strategic-framework.pdf>
- 36.Decision 3/COP.12: Integration of the Sustainable Development Goals and targets into the implementation of the United Nations Convention to Combat Desertification and the Intergovernmental Working Group report on land degradation neutrality, 23 October 2015. URL: <https://www.unccd.int/sites/default/files/inline-files/dec3-COP.12eng.pdf>
- 37.Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 2019. *Agroforestry* URL: <http://www.fao.org/forestry/agroforestry/80338/en/>
- 38.Forest Monitoring Designed for Action [Електронний ресурс]. URL: <https://www.globalforestwatch.org/>
- 39.Land Degradation Neutrality: implications and opportunities for conservation, Technical Brief 2nd Edition, November 2015. Nairobi: IUCN.
- 40.Latawiec A. E., Crouzeilles R., Brancalion P.H.S., Rodrigues R.R., et al. Natural regeneration and biodiversity: a global meta-analysis and implications for spatial planning. *Biotropica*. 2016. 48(6). P. 844-855.
- 41.Millennium Ecosystem Assessment, 2005. *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Island Press, Washington, DC.

42. Ramteke K., Sen T. K., Singh S. K., Chatterjee S., Obi Reddy G.P., et al. Geospatial Technologies in Land Resource Inventory and Management: A Review. *International Journal of Remote Sensing & Geoscience (IJRSG)*. 2018. Vol. 7, Issue 1. P. 8-19.
43. Stoiko, N. and Parsova, V., 2017. Environmental Dimensions of Rural Development in Land Use Planning Circumstances in Ukraine. *Engineering for Rural Development: Proceedings of the 16th International Scientific Conference*. Jelgava, May 24-26, 2017. Jelgava, 2017. 16. P. 964-969.
44. Warren A. 2014. Land degradation is contextual. *Land Degradation & Development*, 13, pp. 449-459.
45. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь-справочник. М.: Мысль, 1990. 637 с.
46. Chokkalingam U., Shono K., Sarigumba M. P., Durst P.B., Leslie R. Advancing the role of natural regeneration in large-scale forest and landscape restoration in the Asia-Pacific region. 2018. 126 p.
47. Цілі сталого розвитку. Україна. URL: file:///D:/Library/Owner/Downloads/SDG%20leaflet%20ukr_F.pdf
48. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/card/858-15
49. Пістун І. П., Березовецький А. П., Ковальчук О. В. Охорона праці в галузі сільського господарства (землепорядкування, геодезія): навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 375 с.
50. Про охорону праці: Закон України від 14.10.92 р. № 2695-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.

ДОДАТКИ

Додаток А

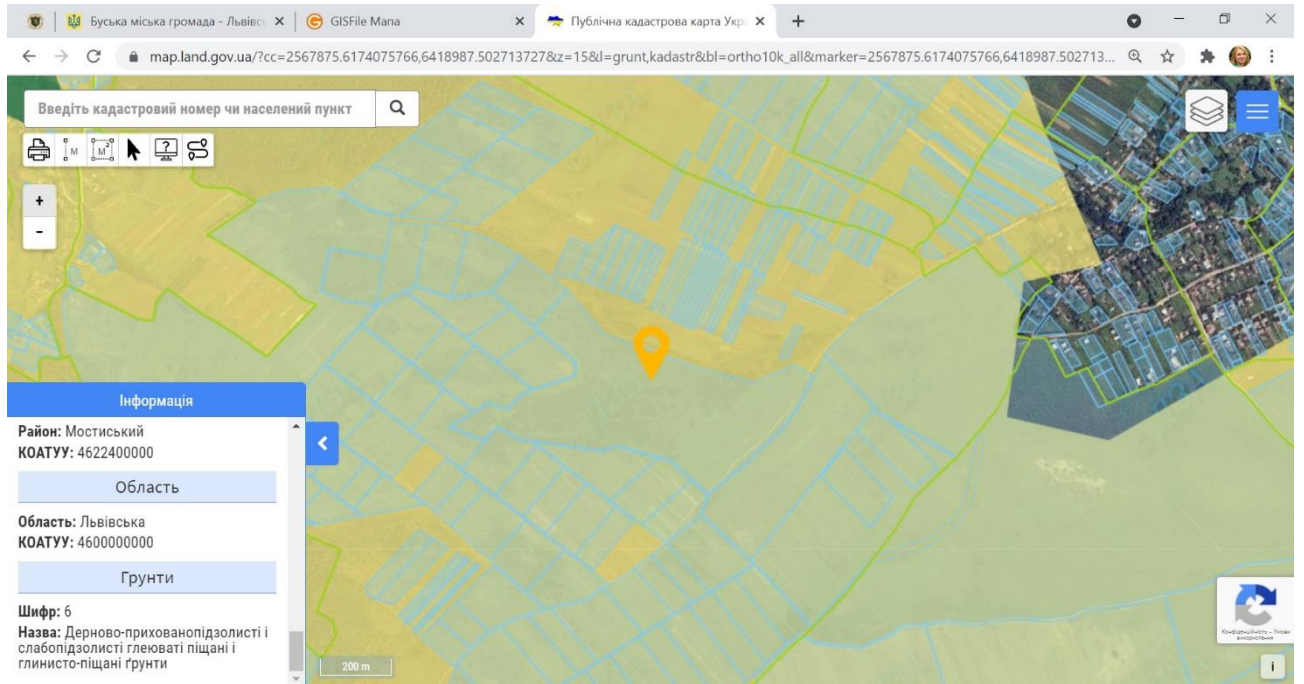

Рисунок 1 А. Ґрунтовий покрив земельної ділянки комунальної власності із самозасіяною лісовою рослинністю у межах Мостиської міської громади Львівської області (виполювання з публічної кадастрової карти України)

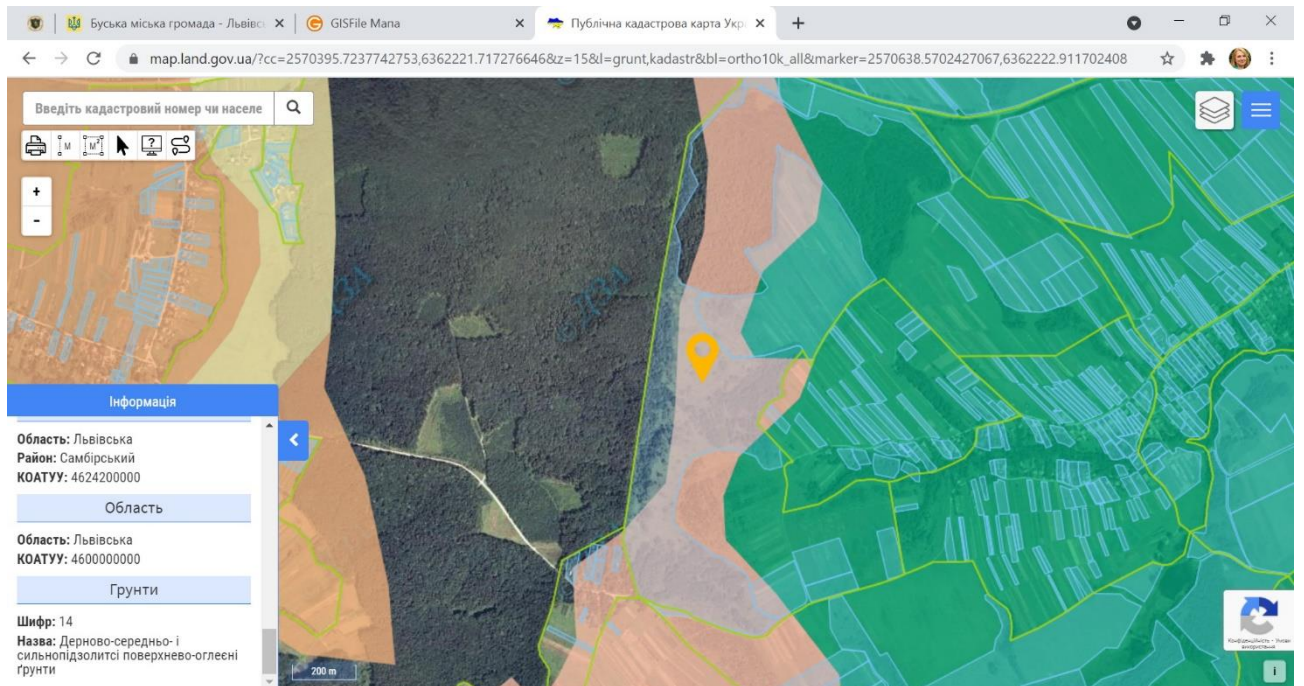

Рисунок 2 А. Ґрунтовий покрив земельної ділянки комунальної власності із самосійною лісовою рослинністю у межах Хирівської міської громади Львівської області (виполювання з публічної кадастрової карти України)

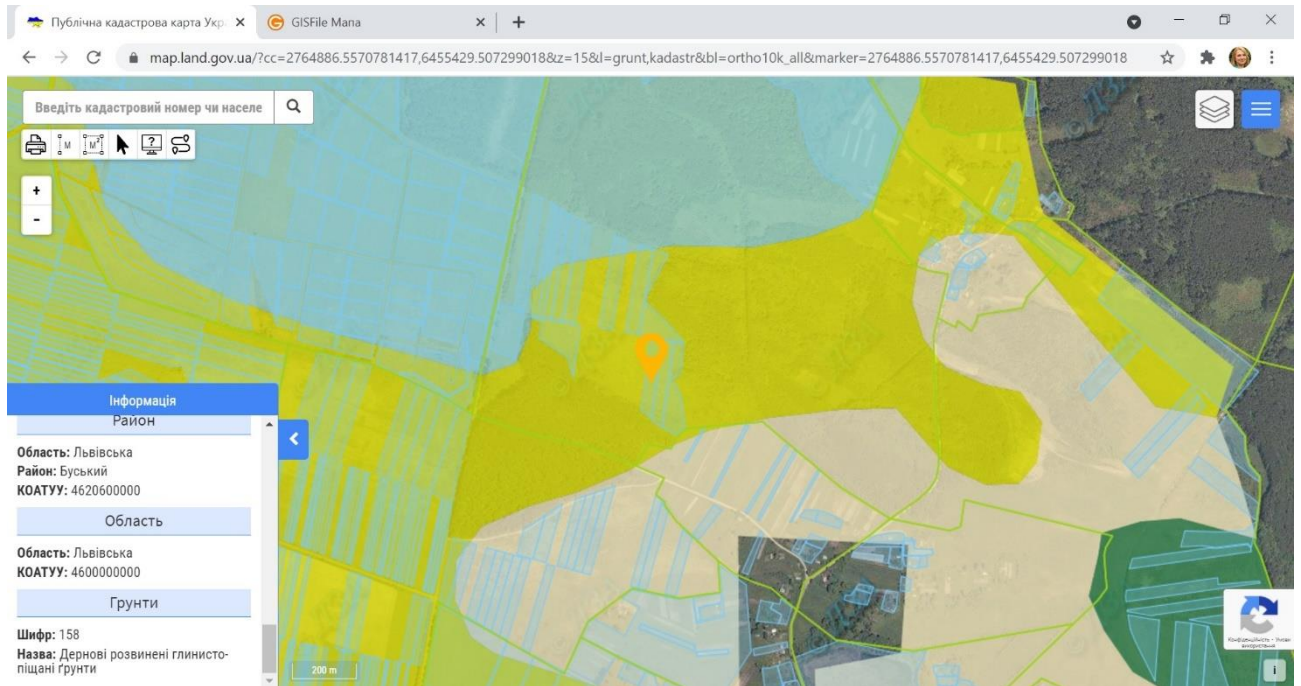

Рисунок 3 А. Ґрунтовий покрив земельної ділянки приватної власності із самосійною лісовою рослинністю у межах Буської міської громади Львівської області (викопювання з публічної кадастрової карти України)

Рекомендація щодо заліснення деградованих і малопродуктивних земель

Властивості та ознаки ґрунтів, які переважно зумовлюють необхідність консервації земель	Шифр	Напрямок використання	Примітка
Провінція – Поліська Західна			
Легкий механічний склад (вміст фізичної глини <5%)	1а, 3а, 5а, 6а, 7а, 8а, 9а, 10а, 11а, 12а, 13а, 14а, 18а, 21а, 22а, 27а, 28а, 37а, 38а, 103а, 133а, 175а, 176а, 177а, 178а, 179а, 180а, 181а, 208а, 210а, 211а, 212а	Лісонасадження	
Дефльованість	4а, б, в, 106	Лісонасадження	
	23, 26, 39, 51, 57, 98, 104	Лісонасадження	>10°
	215, 219, 220	Лісонасадження	
	217, 218	Регенерація	
	141, 145, 147, 150, 152, 158	Регенерація	
Провінція – Лісостепова Західна			
Легкий механічний склад (вміст фізичної глини <5%)	1а, б, 3б, 5а, б, 6б, 8а, б, 9б, 10а, б, 11б, 13б, 14а, б, 15б, 16б, 18б, 19б, 21а, б, 22а, б, 23а, б, 27а, б, 29б, 30б, 31б, 37б, 49а, 82а, 97б, 103а, 133а, б, 175а, б, 176а, б, 177а, б, 178а, б, 179а, б, 181а, б, 208а, б, 215а, б, 219а, б	Лісонасадження	
Дефльованість	4	Лісонасадження	
Змитість	22в, г, 23в, г, 25в, г, д, 26д, е, л, 215, 219	Лісонасадження	
	39, 51, 57, 67, 87, 98, 104	Лісонасадження	>10°
	217, 218, 221	Регенерація	
Скелетність (понад 30% площі вкрито скелетними фракціями, тобто камінням і щебенем)	2	Регенерація	
	3з, к, 10к, 104з, к	Лісонасадження	